

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Smíšená výzkumná strategie

Ondřej Štěch

Gaudeamus 2014

Recenzovali

doc. PaedDr. Martina Maněnová, Ph.D.

Ing. Martin Kořínek, Ph.D.

Publikace neprošla jazykovou úpravou.

Edice texty k sociální práci

Řada: Výzkumné metody v sociální práci

Studijní materiál vznikl za podpory projektu

Inovace studijních programů sociální politika a sociální práce na UHK s ohledem na potřeby trhu práce, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

ISBN 978-80-7435-443-4

Obsah

1	Úvod: Za hranice kvalitativního a kvantitativního přístupu	5
2	Přírodovědecký model a kvalitativní výzkum	6
3	Kvantitativní výzkum a interpretativní pojetí.....	9
4	Vztah mezi metodami zkoumání, epistemologií a ontologií.....	11
5	Některé potíže s kontrastem mezi kvalitou a kvantitou.....	13
5.1	Chování vs. význam	13
5.2	Testování teorie vs. teorie vznikající z výzkumu.....	13
5.3	Čísla a slova.....	15
5.4	Umělost vs. přirozenost	15
6	Vzájemný pohled a analýza kvalitativního a kvantitativního výzkumu	18
6.1	Kvalitativní výzkum přistupuje ke kvantitativnímu	18
6.2	Kvantitativní analýza kvalitativních textů	19
7	Ke kvantifikaci v kvalitativním výzkumu	21
7.1	Tematická analýza	21
7.2	Kvazi-kvantifikace	21
7.3	Omezená kvantifikace proti tendenci k nezávaznému povídání.....	21
8	Kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu v praxi.....	24
9	Argumenty proti smíšenému výzkumu.....	25
9.1	Metody jsou zakotveny v epistemologii	25
9.2	Kvalitativní a kvantitativní strategie jsou odlišná paradigmata	26
9.3	Historie smíšeného výzkumu.....	26
10	Přístupy ke smíšenému výzkumu	28
11	Postupy při kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod	30
11.1	Triangulace	30
11.2	Kompenzace	32
11.3	Úplnost	32
11.4	Proces	34
11.5	Odlišné výzkumné otázky	35
11.6	Vysvětlení.....	35
11.7	Nepředpokládané výsledky.....	37
11.8	Vytváření výzkumných nástrojů.....	38
11.9	Výběr vzorku	39
11.10	Věrohodnost	39
11.11	Kontext	40
11.12	Ilustrace	41

11.13	Užitečnost	42
11.14	Konfirmace a objevování.....	43
11.15	Rozmanitost perspektiv	43
11.16	Vylepšení.....	44
12	Reflexe ke smíšenému výzkumu.....	47
13	Smíšený výzkum a „válka paradigmat“	49
14	Shrnutí	50
15	Literatura	51
16	Rejstřík	55

1 Úvod: Za hranice kvalitativního a kvantitativního přístupu

Standardní přístup k tématu výzkumných metod, kterého se drží i tento kurz, vychází z rozlišení kvantitativních a kvalitativních metod. Nicméně hranice mezi těmito dvěma sférami není nepřekročitelná, a zde se pokusíme podívat hlouběji na některé otázky, které jsou s jejím překročením spojeny. Dále probereme techničtější postupy, jak tzv. smíšený výzkum provést.

Nicméně nejdříve můžeme shrnout, proč je rozlišení kvantitativních a kvalitativních metod udržováno. 1) Existují reálné rozdíly mezi nimi jakožto výzkumnými strategiemi, a mnozí výzkumníci sledují jednu nebo druhou linii, neboť je obtížné je spojovat. 2) Jsou to užitečné principy organizace výzkumných metod a také analytických postupů.

Ovšem když se obrátíme na hlubší rovinu, k epistemologickým a ontologickým úvahám, vidíme, že zde existují jistá spojení – jako mezi epistemologií přírodních věd (ve zkratce pozitivismus) a kvantitativním výzkumem, nebo mezi interpretivistickou epistemologií (jakou představuje třeba fenomenologie) a kvalitativními postupy –, spojení, která však nejsou zcela determinující. Jinými slovy, využití kvalitativního dotazování sice často prozradí inklinaci k interpretivismu a konstruktivismu, nemusí tomu vždy tak být. Tato spojení jsou tedy spíše poměrně silné tendence, ale nikoli nutnosti. Použití standardizovaného rozhovoru tedy nemusí nevyhnutelně znamenat, že badatel staví výzkum podle modelu přírodních věd, nebo etnografický výzkum je zase interpretivistický. Nakonec by nás to ani nemělo překvapovat: při analýze statistických dat vidíme, že jenom výjimečně existuje perfektní asociace mezi dvěma proměnnými. Sociální výzkum v tomto nepředstavuje výjimku.

Výzkumné metody jsou mnohem méně zakotvené, než by některé jejich prezentace mohly naznačovat. Metody sběru dat, jako například zúčastněné pozorování, mohou být využity způsobem, který je v souladu s konstruktivismem, stejně tak ale i s objektivisticky laděným pojetím. Navíc je výzkum značně diktován praktickými okolnostmi, a dotazovat se třeba drogových dealerů poštou pomocí dotazníku není reálné – proto musí někdy badatelé bez ohledu na filosofické inklinace volit metody přiměřené tématu a cílové populaci. Jak tedy lze překročit hranice mezi jednotlivými výzkumnými strategiemi?

2 Přírodovědecký model a kvalitativní výzkum

Jednou z hlavních potíží při analýze vztahu mezi epistemologií a výzkumnými metodami je, že přírodní vědy bývají mnohdy charakterizovány jako nevyhnutelně pozitivisticky orientované. Přitom však neexistuje žádná jednoznačná shoda na epistemologické bázi přírodních věd.

Pokud budeme předpokládat, že praxe přírodních vědců se projevuje v jejich publikacích (což předpokládá většina diskusí o povaze přírodních věd), narazíme na problém, poněvadž studie v sociologii vědy naznačují, že mezi praxí v laboratoři a publikovanými výstupy probíhá poměrně komplexní překlad (Law, 2004). Také to, jak vědci svou práci reflektují, se liší od toho, co skutečně dělají (Gilbert, Mulkay, 1984).

Samotný pojem pozitivismus bychom měli používat obezřetně, neboť jakkoli označuje specifický způsob vědecké práce, je často používán též polemicky. Zpravidla přitom jako hanlivá nálepka práce druhých, a proto nepřiliš analyticky hodnotná.

Vedle toho existuje také potíž ve ztotožnění pozitivismu jedině s kvantitativním výzkumem. Kvalitativní výzkum vykazuje často rysy, které zpravidla spojujeme s modelem přírodních věd, a někteří kvalitativně orientovaní výzkumníci v antropologii se přímo hlásí k pozitivismu (Bernard, 2007, 12). To se projevuje následujícími rysy:

Empiricistické ladění. Empiricismus můžeme popsat jako přesvědčení, že pochopit sociální realitu lze jenom přímým kontaktem. Zpravidla bývá asociován s kvantitativním výzkumem, zatímco kvalitativní strategie klade větší důraz na zprostředkování reality interpretací; nicméně mnoho kvalitativně zaměřených badatelů zastává toto přesvědčení (Bryman, 2008, 589). Projevuje se jako důraz na přímou zkušenost se sociálním prostředím a porozumění sociálním světům kontaktem s nimi. Samotná idea, že teorie musí být zakotvena v datech, se dá chápat jako manifest empiricismu, a proto není překvapivé, že někteří autoři odhalují „skrytý pozitivismus“ v kvalitativním výzkumu. Jiným způsobem, jak se toto ladění projevuje, je v tvrzení, že sociální realitu musíme zkoumat z perspektivy jejích obyvatel, přičemž ale jediným způsobem, jak tyto interpretace odhalit, je skrze dlouhodobý kontakt s nimi, aby bylo možné je smyslově uchopit. Nejnápadnější je to v konverzační analýze, která vychází z naprosto doslovných přepisů rozhovorů, a explicitně odmítá jakékoli spekulace o záměrech mluvčího či o kontextu, které by mohly plynout z etnografického pozorování; opírá se tedy striktně o tento datový soubor.

Kvalitativní výzkum může být též uplatněn při studiu velice specifických, úzce vymezených problémů, což většinou spojujeme s kvantitativním postupem. Uplatní se také testování hypotéz a teorií. V kontextu kvalitativního výzkumu se většinou jedná o teorie a hypotézy vytvořené v průběhu výzkumu, jako v zakotvené teorii. Nicméně neexistuje žádný důvod, proč takto netestovat teorie vzniklé dříve, podle způsobu deduktivní strategie. Např. jeden z nejznámějších výzkumů (Becker, 1958) si kladl mimo jiné za cíl odhalovat a testovat hypotézy. Festingerova studie (Festinger et al., 1956) apokalyptického kultu je klasickou ukázkou zúčastněného pozorování, a zároveň testem teorie kognitivní disonance. Tato teorie vysvětluje, jak lidé reagují, když je přesvědčení, které horlivě zastávali, jednoznačně vyvráceno. Autoři tvrdí, že za určitých podmínek bude toto přesvědčení zastáváno s ještě větší horlivostí, než se ukázala jeho chyba. Když se autoři dozvěděli o existenci místní sekty přesvědčené o brzkém konci světa, pokládali to za ideální příležitost k otestování uvedené teorie. Výzkumníci spolu s několika najatými pozorovateli předstírali, že jsou konvertité, a stali se členy skupiny. Díky tomu mohli přímo pozorovat chování členů a míru jejich přesvědčení. Poněvadž nepředpokládali, že se proroctví o konci světa naplní, mohli se s blížícím se datem věnovat pozorování, a sbírat data o intenzitě přesvědčení před a po osudném dnu. Podotkněme, že studie je též poněkud nechvalně proslulá etickými nedostatky uvedeného postupu.

Dalším z klíčových pojmů spojovaných s kvantitativním výzkumem je realismus, který do sociálních věd vstoupil např. v podobě Bhaskarova pojmu kritického realismu (Bhaskar, 1989). Představuje pozici kdesi mezi pozitivismem a interpretivismem, a staví ontologicky jak na existenci věcí nezávislých na lidském vědomí, vědění a vůli, tak na představě, že jsou sociální jevy konstruovány. Sociální jevy jsou produkty reálných mechanismů, které však nejsou přímo přístupny pozorování, a můžeme pozorovat jenom jejich účinky. Proto je úkolem sociálního výzkumu konstruovat hypotézy o těchto skrytých mechanismech, postulovat tak jejich očekávané účinky, a na základě zjištění upřesňovat jejich teoretické modely. Také tento teoretický přístup je otevřený kvalitativnímu výzkumu.

Autoři píšící o kvalitativním výzkumu někdy poukazují na postoje ke kvalitativnímu výzkumu, které zahrnují prvky jak kvalitativního, tak kvantitativního výzkumu. V souvislosti s analýzou životních příběhů uvádí Miller (2000) mj. to, co označuje za novopozitivistický přístup, spočívající v tom, že na základě teoretických pojmů provádíme predikci individuálních zkušeností. Tedy také v této velice kvalitativní oblasti lze nalézt

přístupy odpovídající schematicky modelu kvantitativního výzkumu. Podobně se oba zakladatelé zakotvené teorie hlásili k představě objektivní, nezávislé reality, tedy k objektivistickému stanovisku.

3 Kvantitativní výzkum a interpretativní pojetí

Mohlo by se zdát, že kvalitativní výzkum má monopol na zkoumání smyslu. Minimálně někteří jeho zastánci tvrdí, že jedině jeho prostřednictvím je možné zachytit svět očima zkoumaných lidí. Proti tomu lze namítnout (Platt, 1981, 87), že tento nárok je v rozporu s rozšířeným výzkumem postojů, který je charakteristický pro kvantitativní výzkum – z toho je naopak zřejmé, že kvantitativní výzkumníci se velice často dotýkají otázek smyslu. Typickým příkladem z klasické sociologie je koncept „pracovní orientace“ čili vztahu k práci, který je spojen s rozsáhlou studií *Affluent Worker* z šedesátých let, a který chtěl odhalit a zachytit významy, které přikládají dělníci v průmyslu své práci (Goldthorpe et al., 1968).

Běžné využívání otázek týkajících se postojů do dotazníkových výzkumů ukazuje, že také kvantitativní badatelé se zajímají o otázky smyslu. Lze namítnout, že dotazníkové položky nemůžou skutečně zachytit význam a smysl, neboť jsou postaveny na kategoriích navržených tvůrci dotazníku či rozhovoru. K tomu lze podotknout dvě věci. Zaprvé, pokud neprovádíme validaci respondentem, tedy neptáme se respondentů, zda naše závěry skutečně odpovídají jejich názorům, potom je předpoklad, že kvalitativní výzkum je více schopen odhalit význam v jejich slovech empiricky nepodložený. Důvodem, proč se kvalitativní výzkumníci pokládají za větší odborníky na subjektivní svět svých informátorů bývá např. to, že s nimi tráví mnoho času, prožívají s nimi běžný cyklus všedních dní, zkoumají osobně a detailně jejich prostředí, a provádějí dlouhá a intenzivní interview. Nicméně jednoznačná demonstrace toho, že skutečně dosáhli hloubkového porozumění, bývá jenom zřídka. Zadruhé, pokud jsou dotazníkové položky formulovány na základě předchozího kvalitativního dotazování, je větší šance, že bude pokryta celá škála možných postojů, a díky tomu bude možné celkem validně usuzovat o smyslu jednotlivých výpovědí.

Také lze říci, že když se v dotazníkovém průzkumu tážeme na důvody, proč respondenti něco dělají, což je typická praxe dotazníkového průzkumu, znamená to, že se dotýkáme otázky smyslu. Např. výzkum (Brown, Harris, 1978) souvislosti mezi kritickými životními událostmi (jako ztráta zaměstnání, úmrtí manžela) a depresí se významně zaměřoval na význam těchto krizových událostí pro respondenty. Důvodem je, že je to právě význam těchto událostí, který jim lidé připisují, co způsobí nástup deprese – pokud

se jedná o zaměstnání, ve kterém člověk nebyl příliš spokojen, a je pro něj snadné nalézt novou práci, deprese se pravděpodobně nedostaví. Tyto příklady naznačují, že mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem nemusí být taková propast, jak se někdy zdá z metodologických traktátů.

Dá se též nalézt souvislost mezi kvantitativní strategií a konstruktivismem. Konstruktivisté se zabývají reprezentacemi sociálního světa, které se následně projevují v jeho samotném utváření, neboť lidé jednají na základě těchto reprezentací. Je pravda, že zásadní roli při utváření tohoto hlediska hrály kvalitativní metody, jako analýza textu a dokumentů, nebo diskurzivní analýza sociálních konstruktů přítomných třeba v mediálních obrazech různých událostí. Nicméně také konvenční obsahová analýza může být užitečná.

Příkladem je výzkum Lantzové a Bootheové (1998) na téma sociálních konstrukcí okolo rakoviny prsu. Tento výzkum kombinoval kvalitativní obsahovou analýzu populárních časopisů s kvantitativním postupem. Kvalitativním postupem autorky ukázaly, že články zpravidla tematizují životní styl současných žen, jejich způsoby stravování, konzumaci alkoholu, či snahu o dosažení kariérního úspěchu, a tak vytvářejí obraz, podle kterého jsou samy zodpovědné za tuto nemoc, neboť vystavují svá těla nadměrnému, a snad nepřírozenému zatížení. Kvantitativní složka analýzy ovšem doplnila potřebné informace. Např. ukázala, že 80 procent ilustračních fotografií k článku zobrazuje ženy, které jsou evidentně ve věkové skupině do 50 let. Stejně tak 85 procent popsanych případů a anekdotických příběhů se týkalo této věkové kategorie. Takto položený důraz na mladé ženy vytváří dojem, že právě tato věková skupina je zvláště ohrožená nemocí. Tak je také možné konstruovat novinářsky vděčné a populárně zajímavé spojení mezi životním stylem mladých žen a zvýšeným rizikem nemoci, a proto udržuje narativ, podle kterého „oběť je viníkem“. Ve skutečnosti však méně než 20 procent nových diagnóz rakoviny prsu je ve skupině do 50 let, a střední věk diagnostikovaných je 65. Kvantitativní obsahová analýza tedy demonstrovala názorně, že věk žen, o kterých pojednávají články v populárních časopisech je v nesouladu se skutečným věkem žen, kterým je diagnostikována tato choroba. Tímto způsobem se kvantitativní metoda významně podílela na popisu sociální konstrukce rakoviny prsu. Je tedy zřejmé, že kvantitativní postupy mohou dobře posloužit také teoretickým zájmům konstruktivistického ladění.

4 Vztah mezi metodami zkoumání, epistemologií a ontologií

Pokud shrneme dosavadní, můžeme říci, že:

- existují nepochybně rozdíly mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem a jejich epistemologickým a ontologickým laděním, avšak
- toto spojení není jednoznačně deterministické povahy, není tedy nutné. Jinými slovy, jedná se o tendenci kvantitativního a kvalitativního výzkumu spojovat se s určitými pozicemi na epistemologické a ontologické rovině, ale není to řez mezi nepřekročitelnými pozicemi.

Nicméně přesto podle některých autorů to je tak, že samotné metody si s sebou nesou trs epistemologických a ontologických předpokladů, a tedy např. volba standardizovaného rozhovoru více méně nevyhnutelně obnáší též volbu modelu přírodních věd a objektivistického pohledu na svět. Obdobně obnáší rozhodnutí pro zúčastněné pozorování též rozhodnutí pro interpretivismus a konstruktivismus. Takový pohled implikuje, že samotné metody jsou prochnuty specifickou epistemologií a ontologií, jak ilustruje třeba následující ukázka: „volba a přiměřenost metody zahrnuje různá východiska týkající se povahy vědění a metod, pomocí kterých takové vědění lze získat, stejně jako základních předpokladů o povaze zkoumaných fenoménů“ (Morgan a Smircich, 1980, 491). Potíží takového názoru je, že když přijmeme, že neexistuje žádná dokonalá shoda mezi výzkumnou strategií a záležitostmi epistemologie a ontologie, potom se takové pojetí, které klade rovnítko mezi metodou a širší názor na poznání a realitu, začíná otřásat a rozkládat.

Empiricky se dá dokázat, že výzkumné metody jsou mnohem více „nezakotvené“ z hlediska epistemologie a ontologie. Tento fakt dokazují některé studie analyzující větší množství publikovaných výzkumů z hlediska jejich metodologického ukotvení. Např. Snizek (1976) analyzoval 1434 článků ze sociologických časopisů z let 1950 až 1970. Vycházel z Ritzerova tvrzení, že sociologie je založena na třech paradigmatech, z nichž dvě víceméně korespondují s pojmy kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Ovšem ve své analýze nebyl Snizek schopen odhalit žádný nesporný, jednoznačný vztah či vzorec, který by spojoval paradigmatické zakotvení článku s použitými metodami. Podobně ukázal výzkum Plattové (1986) o vývoji americké sociologie, že typicky zmiňované spojení

trojice funkcionalismus, pozitivismus a standardizované metody výzkumu (survey) je značně přehnané. Místo toho se ukázalo, že tyto proudy, tedy zejm. (strukturní) funkcionalismus a empirický kvantitativní výzkum, vznikly nezávisle na sobě, a vůdčí postavy funkcionalistické teorie (např. Talcott Parsons) neměly žádný zvláštní sklon k používání kvantitativních výzkumných metod, ani naopak proponenti matematizované sociologie (Paul F. Lazarsfeld) netíhli nijak zvlášť k funkcionalismu. V celkovém shrnutí vývoje od dvacátých do šedesátých let uvádí, že výzkumné metody se na rovině teorie, pokud je vůbec nějaká teorie explicitně rozvíjena, projevují spíše jako intelektuální kutilství či post hoc zdůvodnění, než jako soustavné a důsledné rozvíjení pečlivě zvolených základních předpokladů a přesvědčení. Začasté jsou metodologické volby navigovány úvahami jiného druhu, někdy též velmi silně praktickými okolnostmi, a také lze vysledovat metodologické tradice, které se předávají nezávisle. V mnoha případech jsou obecné teoretické a metodologické postoje skutečně jenom postoji: slogany, aspirace a přání, spíše než jasná vodítka pro praxi. Představa, že teoretická východiska představují nezávislou proměnnou, a použité metody závislou, není empiricky založena.

Dalším aspektem, kterého si můžeme v této analýze všimnout je, že metody patřící do kvantitativního, resp. kvalitativního spektra jsou mnohdy využity v jednom a tomtéž výzkumu – právě takovému propojování se budou věnovat i pozdější kapitoly.

5 Některé potíže s kontrastem mezi kvalitou a kvantitou

Jak tedy shrnout základní body, ve kterých je klasický kontrast kvalitativního a kvantitativního zkoumání nevhodný.

5.1 Chování vs. význam

Jednou z linií, které bývají mezi těmito přístupy rýsovány, je linie mezi zájmem o chování a o význam. Nicméně, jak již bylo řečeno, v kvantitativním výzkumu se setkáváme velmi často se zkoumáním významu, např. ve formě postojových škál (jako třeba Likertova) nebo jiných technik. Častým pocitem na straně kvalitativních výzkumníků je, že postojové škály, které jsou předem formulované a tedy „předepsané“ respondentům, nemohou poskytnout skutečný přístup k významu. Můžeme však přinejmenším s jistotou říci, že kvantitativně orientovaní výzkumníci se přinejmenším snaží o zachycení významu. Spolu s tím lze, s jistou ironií, konstatovat, že mnohé typické kvantitativní techniky, zejm. dotazníky a rozhovory, poměrně málo vypovídají o skutečném chování. Naproti tomu při pohledu na druhou stranu vidíme, že kvalitativní výzkum se často snaží o pochopení skutečného chování v jeho sociálním kontextu, a nikoli jenom o zachycení slov. Kvalitativní výzkumníci interpretují chování v perspektivě norem, hodnot, a kultury zkoumané skupiny. Jinými slovy, jak kvalitativní, tak kvantitativní badatelé se zajímají jak o to, co si lidé myslí a říkají, tak o to, co dělají, ale přistupují ke zkoumání těchto oblastí z odlišných stran a úhlů. Proto nelze dělení podle uvedené dimenze přehánět, byť výše rozebraná polemika ohledně praxe založené na důkazech ukazuje, že v rámci kvantitativního výzkumu je podoblast, která toto dělení více zdůrazňuje a soustřeďuje se skutečně striktně na pozorovatelné chování.

5.2 Testování teorie vs. teorie vznikající z výzkumu

Další s tím spojený bod představuje názor, že teorie a koncepty jsou v kvantitativním výzkumu striktně rozvinuty již předem, a jsou jenom testovány; takový obraz představuje jistou karikaturu skutečného stavu věcí. Kvantitativní výzkum je zde prezentován jako typicky deduktivní podnik. Do tohoto obrazu celkem dobře zapadá experimentální uspořádání, ovšem dotazníkové průzkumy jsou často mnohem více explorativní. Jistě že

koncepty je nutno měřit, ovšem způsob, jak jsou navzájem propojeny, nebývá předem postulován či specifikován, a proto ke skutečnému testování hypotéz dochází relativně málo často. Analýza dat proto často bývá poměrně otevřenou záležitostí, a nabízí řadu příležitostí ke generování nových konceptů a rozvíjení teorie. Situaci velmi pěkně vystihuje následující výrok vztahující se k rozsáhlé kvantitativní studii z padesátých let: „Tolik otázek by bylo možno položit, tolik korelací spočítat a prozkoumat, a organizovat závěry tolika různými způsoby, a zároveň je tak málo pravidel či vzorů, jak všechny tyto volby provést, že by z jednoho datového souboru bylo možno vytvořit tisíc odlišných studií.“ (Davis, 1964, 232) Což se ostatně děje, jak je vidět v tématu sekundární analýzy, a lze to pokládat jenom za žádoucí.

Typické zobrazení kvantitativního výzkumu jakožto čistého testování prefabrikovaných myšlenek nedokáže pojmut, že různá zjištění masivně přispívají k formulaci nových východisek, dalších směrů zkoumání a teoretických příspěvků. Glock, když uvažuje o svých výzkumech, uvádí následující příklad vycházející z jeho studia náboženského a církevního života lidí a jeho různých korelátů v USA. „Jak mě, tak mým spolupracovníkům se zdálo, že pozorovanou souvislost lze vysvětlit dvěma způsoby. Výsledky mohou odrážet buď prostý fakt, že ženy, starší lidé, ti, kdo nemají rodinu, a chudší lidé mají zkrátka více času na to, aby chodili do kostela a zapojovali se do církevního života. Alternativní nebo jen dodatečné vysvětlení může být, že tito lidé se zapojují, aby kompenzovali svou relativní deprivaci v přístupu k odměnám poskytovaným širší společností, kterou zakoušejí ve srovnání s ostatními. Naše data nám dala podnět k těmto vysvětlením, avšak neposkytla žádné prostředky, abychom je mohli empiricky otestovat. Následně jsem však měl možnost tuto teorii testovat s přispěním nových dat“ (Glock, 1988, 45-6).

Je zřejmé, že představa kvantitativního výzkumu, který na rozdíl od interpretativního stanoviska jediné testuje již dříve formulované myšlenky (nejlépe ve formě hypotéz), neocenuje značnou kreativní práci spojenou s analýzou kvantitativních dat a s interpretací nálezů. Stejně tak může být kvalitativní výzkum využit k testování hypotéz.

5.3 Čísla a slova

Ani tento, snad nejzákladnější rozlišující prvek kvalitativního a kvantitativního výzkumu není bez problémů. Také v kvalitativním výzkumu se občas objeví jistá míra kvantifikace, která může posloužit při odhalení či zdůraznění určitých vzorců objevujících se v datech, či lze takto prezentovat rozšířenost určitého postoje. Silverman (1984), zatímco pozoroval interakce mezi lékaři a pacienty ve státním zdravotnictví a na soukromé klinice, převedl některá svá data do číselné, kategorizované podoby, aby lépe osvětlil rozdíly mezi těmito dvěma typy. Tímto způsobem mohl demonstrovat, že a jak mají pacienti v soukromém systému větší možnost ovlivnit své konzultace s lékaři. Dodává nicméně, že taková kvantifikace by měla odrážet vlastní pochopení sociálního světa účastníky výzkumu.

Nicméně je běžné, že se v kvalitativním výzkumu setkáváme s jakýmsi ukazateli množství, v pojmech jako „mnoho“, „často“, „někteří“ apod. Proto se jedná o pouze poněkud přesnější provedení těchto odhadů četnosti.

5.4 Umělost vs. přirozenost

Také tento kontrast lze snadno podrobit kritice. Často se pracuje s pojmem, že kvantitativní výzkum, poněvadž pracuje s nástroji, které jsou *aplikovány* na respondenty, poskytuje umělý výklad fungování sociálního světa. Kvalitativní výzkum je v tomto pojetí na straně přirozenosti, přičemž nejvýraznější je u etnografie. Zde totiž pozorovatel-účastník sociálního světa participuje přímo na životě studovaných lidí v jejich přirozeném prostředí a vazbách, zkrátka během jejich normálních životů. Ovšem v momentě, kdy je kvalitativní výzkum postaven na rozhovorech (ať více či méně strukturovaných s jednotlivci, nebo ve focus group - viz popis skupinové diskuse v Hendl, 2005, 182-186), lze již méně mluvit o „přirozenosti“. Rozhovory musí být připraveny a aranžovány, a dotazovaní musí pro tu chvíli zanechat své přirozené činnosti, aby se mohli věnovat rozhovoru, ačkoli tento může mít více podobu konverzace než striktního dotazování. O tom, jaké pocity a reakce mají dotazovaní na samotný fakt rozhovoru, víme ve skutečnosti velice málo. Existuje několik málo reflexí týkajících se tohoto bodu (viz Phoenix, 1994). Zde se týkalo o hloubkové rozhovory, jedny s mladými matkami pod 20 let, druhé byly zaměřeny na sociální identity mladých lidí. Ačkoli mnoha účastníkům bylo

vcelku milé, že se mohou tohoto interview zúčastnit, zároveň si velice ostře uvědomovali, že se nejedná o lehkou konverzaci. To je zřejmé na některých z uvedených citací, které ukazují na vědomí, že se jedná o zážitek poněkud za hranicí všednosti. Jedna mladá černá žena uvedla následující: „Mohla jsem říci, jaké jsou mé pocity z určitých věcí nebo otázek, a to se mi moc často nepoštěstí.“ Jiná ocenila rozhovor slovy, že „už dlouho jsem takto nemluvila o sobě, protože musím pořád hovořit jenom o dětech a jejich problémech.“ (Phoenix, 1994, 61). Hodnota rozhovorů byla evidentně v tom, že umožnily, aby se na povrch dostaly perspektivy lidí, které normálně nezazní, ovšem právě na tom se také ukazuje, že tvrzení o přirozenosti kvalitativních metod proti kvantitativním paušálně je poněkud přehnané.

Výzkum pomocí focus group bývá popisován jako přirozenější varianta rozhovoru, neboť napodobuje způsob, jakým spolu lidé komunikují v reálném životě. Někdy je pro zdůraznění tohoto aspektu využito pro focus group přirozených uskupení (existujících nezávisle na výzkumu). Nelze ale potvrdit, že účastníci FG vnímají svou účast právě takto, tedy jako přirozenou konverzaci. Zvláště bychom měli mít na mysli, že lidé ve skupinách jsou si většinou vzájemně cizí, musí na místo, kde se skupina koná, cestovat, jsou za svou účast odměněni, a zpravidla diskutují o tématech, o kterých se normálně příliš často nebo vůbec nebaví; když to sečteme, dojdeme spíše k závěru, že „naturalismus“ focus group je spíše předpokládaným východiskem než prokazatelným faktem.

Během zúčastněného pozorování zase může výzkumník působit jako rušivý zdroj, kvůli kterému jsou jednotlivé situace méně přirozené, než se při povrchním pohledu mohou zdát. Kdykoliv přijímá etnograf otevřenou roli, je určitá míra reaktivity s prostředím možná, či spíše nevyhnutelná. Odhadnout, do jaké míry může badatel narušovat svou přítomností běžný chod daného prostředí a tedy také svá vlastní zjištění, je obtížné, ale opět vidíme, že je přirozenost tohoto postupu spíše postulátem a přáním, ačkoliv se přeci jenom asi bude jednat o méně umělý vstup do situace, než s kvantitativním dotazníkem. Ovšem poněvadž se etnografové zpravidla věnují také rozhovorům, je tím aspekt umělosti opět zdůrazněn.

Tato různá pozorování užívající reálné výzkumy vedou ke zpochybnění příliš rigidního pojetí rozdílu mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem. Opět to nemá znamenat, že tento kontrast vůbec neexistuje nebo je absolutně neužitečný pro pochopení, ale spíše že pokud bychom ulpěli na příliš jednoznačném rozlišení, dostali bychom se spíše do sféry

spekulace než reality výzkumného života, a také bychom tím mohli zamezit plodnému spojování různých technik, které může být pro studium určitých oblastí nezbytné.

6 Vzájemný pohled a analýza kvalitativního a kvantitativního výzkumu

Dalším způsobem, jak lépe pochopit a případně překonat bariéry mezi dvěma typy výzkumných strategií může být, že se podíváme na to, jak jsou oba používány k analýze toho druhého. Nejprve tedy k tomu, jak

6.1 Kvalitativní výzkum přistupuje ke kvantitativnímu

O zkoumání textů založených na kvantitativních metodách pomocí některých kvalitativních postupů je v současné době rostoucí zájem. Je to součást širšího zájmu o to, jak je výzkum psán, tedy jak vzniká a je utvářen v kreativním procesu analýzy. Zájem o kvantitativní výzkum do tohoto trendu patří plným právem, neboť poukazuje na spíše skrytý aspekt vědeckého psaní. Tím je, že publikovaný výzkum není pouze neutrální prezentací závěrů a zjištění, nýbrž také pokusem přesvědčit čtenáře, že tyto výsledky jsou věrohodnou reprezentací reality. Totéž platí pro výzkum v přírodních vědách; např. Gilbert a Mulkay (1984) ukazují, jak vědci využívají empiricistický slovník a pojmový repertoár, když publikují své výsledky. Tato autorská strategie zdůrazňuje, jak byly náležité a přiměřené metody použity systematickým, lineárním způsobem, a tak poskytly uvedené závěry. Ovšem když byli vědci dotazováni na skutečný průběh jejich výzkumu v době, kdy vznikal, bylo zřejmé, že tento proces se komplikovaně prolíná s faktory plynoucími z jejich životů – osobních, akademických kariér atd.

Jedním z typických příkladů, jak se kvalitativní výzkum zajímá o kvantitativní, je tzv. etnostatistika, čímž se míní „výzkum konstrukce, interpretace a prezentace statistiky v kvantitativním sociálním výzkumu“ (Gephart, 1988, 9). Koncept etnostatistiky lze aplikovat více způsoby, zde však budeme prezentovat jeden z nich, kterým je pojmání statistiky jako svého druhu rétoriky. Zajímat se o rétorickou stránku statistiky znamená zkoumat a získat citlivost pro to, jak jsou statistické argumenty využity pro vytvoření přesvědčivého dojmu z výzkumu u cílového publika. Přesněji řečeno to znamená analýzu jazyka užitého pro vytvoření přesvědčivě validních výsledků výzkumu. Samo používání statistiky můžeme pokládat za rétorickou figuru, neboť schopnost kvantifikace dává

sociálnímu výzkumu status srovnatelný s přírodní vědou, a tak posiluje jeho legitimitu a věrohodnost.

6.2 Kvantitativní analýza kvalitativních textů

Jedním z typických přístupů je obsahová analýza zaměřená na publikace z kvalitativních výzkumů. Jedná se např. o Hodsonovu (1999) analýzu etnografických studií pracovního života, přičemž tento postup by bylo možné uplatnit také v jiných oblastech, např. při studiu etnografií sociálních hnutí, náboženství apod. Tedy všude, kde se etnografie často uplatnila a vznikl tedy rozsáhlý materiál. Cílem takového výzkumu je komparace různých studií podobného tématu nebo oblasti.

Jedním z přístupů k takové syntéze je meta-etnografie, která ovšem pracuje kvalitativně. Ovšem cíle tohoto postupu jsou v zásadě v souladu s logikou kvalitativního výzkumu, tj. s citlivostí ke kontextu a interpretativním pojetím, zatímco obsahová analýza kontext ignoruje, a soustřeďuje se na proměnné typu užití určitých slov, frází, témat, a vztahy mezi nimi. Tento přístup se musí zaměřit na několik zásadních bodů. První spočívá v dostatečně rozsáhlém a pokud možno vyčerpávajícím prozkoumání relevantní literatury, aby práce probíhala na vhodném vzorku. Hodson se zaměřil pouze na knihy a nikoli na časopisecké články, neboť tyto nemohou v případě etnografie zachytit materiál v dostatečném rozsahu a hloubce. Také potom musí být kritéria k začlenění knihy do souboru jasně vymezena. V Hodsonově studii se jednalo o a) využití etnografických metod pozorování po dobu alespoň šesti měsíců, b) pozorování muselo probíhat v jediné organizaci, c) kniha se musela soustředit alespoň na jednu jasně vymezenou skupinu pracovníků. Tato kritéria vedla k vyloučení 279 z 365 nalezených knih. Druhou klíčovou oblastí je samotné kódování. Je samozřejmě nutné zkoumanou oblast velmi dobře znát, vytvořit jasná kódovací pravidla, též za pomoci pilotního průzkumu. Je možné použít také další techniky zvyšující reliabilitu práce v obsahové analýze.

Tento přístup má řadu předností. Jednou z nich je, že by nebylo nikdy možné provést vlastní výzkum v tak rozsáhlé a pestré škále organizací. Bude také získáno více dat jdoucích do větší hloubky než při typickém kvantitativním výzkumu. Dále je možné kódováním daného materiálu získat datové podklady pro testování určitých hypotéz.

Nicméně samotný duch takové práce zřejmě nebude ladit s představami většiny kvalitativních výzkumníků.

7 Ke kvantifikaci v kvalitativním výzkumu

Jak bylo řečeno, samotný název dvou výzkumných strategií naznačuje, že se liší tím, zda jsou nebo nejsou přítomna čísla. Nicméně už jsme ukázali, že kvalitativní výzkum není charakterizován absolutní absencí numerického přístupu, a právě smíšený přístup vede k importu určitých technik kvantifikace do kvalitativního pojetí. K tomu lze udělat tři poznámky týkající se logiky kvantifikace při sepisování kvalitativního výzkumu.

7.1 Tematická analýza

Jedním z nejtypičtějšých postupů analýzy kvalitativních dat je hledání určitých témat v poznámkách z terénu a v prepisech rozhovorů. Nicméně kritéria jejich výběru bývají často dost nejasná, nevyslovená. Jedním z faktorů, kterým lze vysvětlit, že badatel v textu „objeví“ téma, je, že určité události, fráze nebo slova se opakovaně vyskytují. Čím větší frekvence výskytu, o to závažnější zřejmě bude dané téma. Jinými slovy zde probíhá jistá implicitní kvantifikace, která potom ovlivňuje podobu analýzy.

7.2 Kvazi-kvantifikace

Již jsme se dotkli toho, že v kvalitativním výzkumu se vyskytují neurčité kvantifikátory, jako je „mnoho“ nebo „často“. Aby bylo možné takové náznaky kvantity činit, musí mít kvalitativní výzkumník určitou ideu relativní četnosti jevů, ke kterým je odkazováno. Ovšem jako vyjádření skutečné kvantity jsou nedostatečné, a někdy není moc jasná samotná logika jejich použití. Alternativní přístup by spočíval v užití omezené kvantifikace tehdy, když je přiměřená či vhodná, nebo podpoří a posílí argument prezentovaný v textu.

7.3 Omezená kvantifikace proti tendenci k nezávaznému povídání

Typická výtká vůči kvalitativnímu výzkumu je v tom, že často vychází z anekdotických, náhodných příběhů či událostí, ze kterých čtenář sotva získá představu,

jak důležitá a rozšířená je událost či jev, ke které se anekdota vztahuje. Typická prezentace dat pomocí úryvků z rozhovorů či volných konverzací, nebo příběhy z různých setkání s lidmi, neřekne mnoho o tom, nakolik jsou tyto ilustrací běžného stavu věcí, a nakolik jsou ojedinělé a výjimečné. S tím se pojí nezanedbatelné riziko, že jeden výrok či událost, které jsou obzvláště nápadné a zajímavé, nebo zkrátka ladí s našimi představami o výsledku výzkumu, budou vyzdviženy jakožto význačnější, než „ve skutečnosti“ jsou. Poněkud se tak rozmlží věrnost výzkumu vůči zkoumané realitě.

Alespoň částečně v reakci na takovou kritiku se někteří kvalitativní výzkumníci pouštějí v omezené míře do kvantifikace svých nálezů. Ve výzkumu pojetí vůdcovství (leadership) mezi britskými policisty sčítali Bryman, Stephens a Campo (1996) četnosti, se kterými byly jednotlivé styly v jednotlivých rozhovorech zmíněny. Takto mohli demonstrovat, že policisté preferují jiné typy vůdcovství, než byly tehdy v módě mezi teoretiky leadershipu. Gabriel (1998) popisuje, kterak studoval organizační kulturu v řadě organizací tak, že se v rozhovorech zajímal o příběhy, které lidé o svých organizacích vyprávěli. Počítače a informační technologie byly obzvláště důležitým tématem zájmu. Takto získal ze 126 rozhovorů 377 příběhů o pěti organizacích. Ukazuje – v čemž je jistá míra standardizace – že příběhy jsou různých typů: komické (většinou shazují některé kolegy), hrdinské (o vítězství či alespoň přežití navzdory okolnostem), tragické (o nezaslouženém neštěstí), brblání o osobních nespravedlnostech atd. Sečetl dále výskyt každého z typů – na čele byly komické se 108 výskyty, dále hrdinské (82), tragické (53), ústrky (40)... Sčítal též témata příběhů, např. zda se týkala vedoucího, osobního traumatu, nějaké nehody apod. Pointa je, že všechny tyto příběhy by bylo možné prezentovat přesvědčivě pomocí klasického anekdotického přístupu, ale pomocí kvantifikace získáváme jasnější představu, jak často se vyskytují.

Proto nemusí být pravda, že kvalitativní výzkum je nevyhnutelně neschopný podat informaci o rozsahu určitého jevu nebo chování. Přitom to není nic více, než precizní přístup k datům, který rozvíjí kvazi-kvantifikace typické pro kvalitativní výzkum. Neboť nás nakonec vždy zajímá četnost výskytu. Např. nemoc může být sebešetrnější, ale pokud postihne jednoho člověka na zemi ročně, nejedná se o zásadní téma. Můžeme si snadno představit, že rostoucí využití analytického softwaru při práci s kvalitativními daty v budoucnu přinese větší rozšíření kvantifikace, neboť jsou-li jednou data zakódována třeba v Atlas.ti, není již problém je různě sčítat, či případně postoupit k jednodušším

analýzám druhého stupně. Počítač tedy mění způsob práce, a vede k novému dialogu mezi idejemi a empirickým materiálem, a je důležitým nástrojem při rozvíjení samotného smíšeného výzkumu.

8 Kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu v praxi

Základním důvodem pro kombinaci těchto dvou výzkumných strategií je využít jejich přednosti a překonat typické slabiny. Nicméně to automaticky neznamená, že taková kombinace bude možná nebo jednoduchá. Přesto lze empiricky konstatovat, že smíšených výzkumů postupně přibývá. Proto se zde zaměříme na tři body. 1) Analyzujeme argumenty proti smíšenému výzkumu. 2) Podíváme se na způsoby, jak jsou výzkumné metody v praxi kombinovány. 3) Budeme analyzovat logiku smíšeného výzkumu, za jakých okolností představuje lepší strategii ve srovnání s klasickým výzkumem, a zda vytváří nějaké nové, specifické problémy.

Samotný pojem „smíšený výzkum“ je zkratkou označující využití kvalitativních i kvantitativních metod v rámci jednoho projektu. Existují samozřejmě výzkumy, které využívají více metod kvalitativních (např. etnografii a polostrukturovaný rozhovor) nebo kvantitativních (strukturované pozorování a rozhovor), což také generuje různé datové soubory, nicméně stále v rámci jedné obecné strategie. Zde se však bude jednat o spojování metod patřících do obou uvedených strategií, a dále také o pokusy o spojení na úrovni samotných metod, kdy v jednom postupu jsou prvky kvantifikace i kvalitativního sběru dat. Cílem je, aby data vytvořena kvalitativním a kvantitativním postupem byla vzájemně obohacující a osvětlující.

9 Argumenty proti smíšenému výzkumu

Tyto argumenty spočívají na dvou vzájemně částečně provázaných bodech, které odkazují k tématům rozebraným v předchozí kapitole. Je to 1) myšlenka, že výzkumné metody jsou niterně spojeny s určitými epistemologickými pozicemi, a 2) názor, že kvalitativní a kvantitativní výzkum jsou odlišná paradigmata.

9.1 Metody jsou zakotveny v epistemologii

Jedná se o argument, že s použitím určité metody přijímáme také „balík“ epistemologie a ontologie. Ilustrativní je např. následující pasáž: „každý výzkumný nástroj či procedura jsou nevyhnutelně zakotveny v určitých pohledech na svět a na poznávání tohoto světa. Použití dotazník, postojovou škálu, působit jako zúčastněný pozorovatel, vybírat náhodný vzorek, měřit míru populačního růstu atd., to vše současně znamená účast na pojetích světa, které dovoluje využití těchto nástrojů pro dané účely.“ (Hughes, 1990, 11).

Čili podle této pozice kupříkladu provozování zúčastněného pozorování není pouze výběrem určité techniky sběru dat, nýbrž také přijetím epistemologické pozice protikladné pozitivismu a konzistentní s interpretivismem. Takovýto názor na povahu výzkumných metod následně vedl některé autory k názoru, že smíšený výzkum není možný nebo dokonce ani žádoucí. Etnograf sice může použít dotazníková data, aby získal informaci o určitém výseku sociálního života, který je nepřístupný zúčastněnému pozorování, ale v tomto případě se nejedná o integraci kvantitativního a kvalitativního výzkumu, poněvadž epistemologické pozice, ve kterých jsou tyto metody zakotveny a které říkají, jak má být sociální realita studována, jsou vzájemně neslučitelné. Podle Smithe (1983, 12) tyto dvě výzkumné strategie „ zahrnují odlišné procedury s odlišnými epistemologickými implikacemi, a proto by se výzkumníci neměli řídit nepodloženými tvrzeními, podle kterých jsou tyto metody komplementární. Dochází potom k pokřivení získaných dat, neboť kvalitativní data jsou přetransformována v pouhou variantu kvantitativních. Nicméně se vnucuje myšlenka, že je to tento předpoklad, totiž že metody jsou pevně zakotveny v epistemologii, který je obtížné empiricky doložit, vzhledem k velké šíři situací, ve kterých lze metody aplikovat.

9.2 Kvalitativní a kvantitativní strategie jsou odlišná paradigmatata

Tento argument se dosti podobá předchozímu. Paradigmata, jako soudržný soubor předpokladů, hodnot a metod, jsou vzájemně nekompatibilní. Opět tedy platí, že využití dvou metod spojených s odlišnými paradigmaty není ve skutečnosti kombinací těchto paradigmat, neboť ta jsou nesouměřitelná, a integrace je možná jenom povrchně a v rámci jednoho paradigmatu, které tak má převahu. Problémem tohoto argumentu, stejně jako předchozího je, že nemůže být přesvědčivě demonstrován – jak se na výsledcích konkrétních výzkumů ukazuje, že nemohou být souměřitelné. Navíc není jasné, zda je možné kvalitativní a kvantitativní strategie ve skutečnosti označit za paradigmatata.

9.3 Historie smíšeného výzkumu

Článek Creswella a Plano Clarka (2007) nastiňuje historické etapy, ve kterých se prosazovaly postupy smíšeného výzkumu. Tyto etapy se vzájemně mírně prolínají.

Formativní etapa let padesátých až sedmdesátých je charakterizována tím, že jednotliví výzkumníci postupně v drobných krocích zkoušejí různé postupy smíšeného výzkumu, aplikují bez obecné strategie metody podle aktuální potřeby.

Etapa diskuse o paradigmatatech let sedmdesátých až osmdesátých se odvíjela od původního stanoviska kvalitatívních badatelů, kteří tvrdili, že jejich způsob výzkumu se fundamentálně (tj. epistemologicky a ontologicky) liší od kvantitativního. Z tohoto důvodu neměla být podle nich integrace možná. V této etapě ovšem řada autorů vystoupila vůči tomuto předpokladu kriticky. Jednak tvrdili, že integrace výzkumů možná je, a ve skutečnosti existují mezi oběma tradicemi spojení. Dále tvrdili, že smíšená strategie může dávat kvalitnější výsledky než oddělená.

Další etapa se zaměřovala především na to, jak nejefektivněji provádět smíšený výzkum. V současnosti potom dochází k etablování smíšené strategie, která je široce uznávána a představuje specifický přístup či dokonce hnutí v rámci sociálních věd. Charakteristická je publikace specializované učebnice takového výzkumu (Tashakkori, Teddlie, 2003) nebo časopis *Journal of Mixed Methods Research*, ve kterém jsou publikovány výzkumy používající metody spadající do obou strategií. Nicméně stále je faktem, že v těchto výzkumných textech je použití smíšených metod explicitně obhajováno

a teoreticky vysvětlováno, což je znakem ne zcela etablované situace. Pro srovnání, např. ekonomická nebo demografická studie nebude obhajovat užití kvantitativní metodologie.

Ukazuje se tedy, že existují dvě podoby debaty o smíšeném výzkumu, epistemologická a technická. Příklady té první byly nastíněny výše, vycházejí z neslučitelnosti obou strategií, a konsekventní nemožnosti smíšeného výzkumu. Technická verze debaty se soustředí na přednosti jednotlivých technik sběru dat a analýzy spojovaných s kvalitativním a kvantitativním výzkumem, a sleduje možnosti jejich propojování. Uznává, že tyto druhy výzkumu jsou spojeny s určitými východisky, avšak nechápe je jako nevyhnutelné a striktní. Spíše nahlíží na metody jako na autonomní součást výzkumu. Tak může metoda vycházející z domény jedné strategie posloužit výzkumu založenému v té druhé. Někdy ani nemusí být jedna ze strategií dominantní.

Technický pohled na metody je, stručně řečeno, vidí jakožto kompatibilní a potenciálně komplementární. Proto také pokládá smíšený výzkum za možný a žádoucí. Nyní se již můžeme věnovat samotným postupům smíšeného výzkumu.

10 Přístupy ke smíšenému výzkumu

Tento oddíl je převážně založen na obsahové analýze empirických výzkumů publikovaných v sociálněvědních časopisech, získaných na základě výstupů z databází (Bryman 2006). Je zde prezentována jedna z možných variant klasifikace smíšeného výzkumu.

V tomto textu byla tedy provedena obsahová analýza, a to publikací v časopisech. To samozřejmě nepředstavuje jediný možný zdroj, opomenuty jsou knižní publikace a sborníky z konferencí. Ovšem jedná se o dominantní formu publikace empirických výzkumů, a recenzní řízení zajišťuje jistou kvalitu daných textů, zatímco knihy nebo sborníky někdy publikují bez recenze. Jednalo se o texty, které využití více metod explicitně zmiňují v názvu, klíčových slovech nebo v abstraktu, a to z pěti oblastí: sociologie; sociální psychologie; lidské, sociální a kulturní geografie; managementu a studií organizace; a z mediálních a kulturních studií. Analýza se týkala období let 1994-2003. Nakonec bylo shromážděno a analyzováno 232 textů.

Hlavní zaměření analýzy bylo položeno na zdůvodnění předložené k obhajobě smíšené metodologie. Základem kódovacího schématu bylo důkladné přezkoumání důvodů běžně dávaných pro kombinaci metod v různých textech, jak metodologických, tak empirických. Tyto důvody lze chápat také jako soubor způsobů, jak metody kombinovat.

1. Triangulace, zvýšení validity. Tradiční názor, že metody z obou strategií je možno kombinovat, a ověřovat tak vzájemně jejich zjištění.
2. Kompenzace znamená, že článek chce překonat slabiny jedné metody aplikací jiné, a využít tedy jejich společné přednosti.
3. Úplnost – díky využití rozmanitých metod a obou strategií lze dosáhnout úplnějšího poznání předmětu zkoumání.
4. Poznání procesu – kvantitativní výzkum umožňuje poznat struktury, a díky kvalitativnímu lze osvětlit také proces či vývoj daného jevu.
5. Odlišné výzkumné otázky – někteří autoři explicitně uváděli schopnost odpovídat na jinak položené otázky.
6. Schopnost vysvětlit výsledky dosažené pomocí druhé strategie, či vzájemně.

7. Neočekávané výsledky – pokud nás zjištění jedné techniky překvapí či zaskočí, a nemůžeme v nich najít smysl, potom můžeme použít alternativních dat, které mohou toto vysvětlit.
8. Konstrukce výzkumného nástroje označuje situaci, kdy je kvalitativní výzkum použit k lepšímu porozumění zkoumané oblasti a jako podklad při tvorbě kvantitativního dotazníku.
9. Jeden výzkum usnadňuje vytvoření vzorku pro druhý.
10. Věrohodnost je zvýšena použitím více metod, zjištění jsou celistvější.
11. Kontext – kvalitativní výzkum poskytuje porozumění jemnějším souvislostem, zatímco kvantitativní získá zobecnitelné údaje nebo souvislosti mezi proměnnými platnými v dané skupině.
12. Ilustrace – kvalitativní data dodají „šťávu“ suchým číselným datům.
13. Užitečnost – zejm. v aplikovaných výzkumech se můžeme setkat s tvrzením, že aplikace smíšených metod zvýší hodnotu zjištění pro uživatele či praktiky v dané oblasti.
14. Explorace a potvrzení – jde o dělbu práce, kdy kvalitativní výzkum generuje hypotézy, které jsou následně ověřovány kvantitativně.
15. Rozmanitost perspektiv – kvantitativní strategie představuje zejm. perspektivu badatele, zatímco kvalitativní perspektivu zkoumaných.
16. Vylepšení daných zjištění pomocí alternativních postupů.
17. V některých případech také bylo uvedené racionálně nejasné nebo nebylo uvedeno.

Při analýze textů bylo rozlišeno jednak zdůvodnění, jednak reálná praxe, neboť mezi nimi nemusí být úplná shoda. Některé texty také obsahovaly více než jedno zdůvodnění. V následujících pasážích bude využito tohoto rozdělení při prezentaci různých modelů smíšeného výzkumu, a každé ze zdůvodnění bude prezentováno zároveň jako model.

11 Postupy při kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod

11.1 Triangulace

Základní myšlenka triangulace spočívá v tom, že výsledky získané pomocí jednoho druhu sběru dat mohu ověřit tak, že aplikuji jinou metodu, a sleduji, zda se budou výsledky shodovat. V tomto kontextu jsou tedy vzájemně ověřovány zjištění kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Je to aplikace klasického argumentu, že určitý pojem je lepší měřit více než jedním způsobem.

Jednou takovou studií je Hughesova (1997) týkající se konzumace alkoholických nápojů mladými lidmi. Jednalo se především o tzv. *designer drinks*, tedy chuťově příjemné a pocitově málo alkoholické nápoje vyhledávané začínajícími konzumenty. Příkladem jsou silná a sladká dezertní vína. Autoři studie použili dvě hlavní metody. 1) Kvalitativní metodou bylo 8 focus group, do kterých se rozdělilo 56 dětí a mladých dospělých, přičemž každá diskuse trvala přibližně 2 hodiny. 2) Kvantitativní metodou byl dotazník administrovaný vzorku 824 lidem ve věku 12-17 let. První část byla vedena formou rozhovoru, druhá, která se zaměřovala na citlivější údaje, potom byla vyplňována respondenty.

Celkově studie dochází k závěru, že použití obou strategií vedlo k jejich vzájemné podpoře. Kvalitativní výsledky poukázaly na odlišné postoje k těmto nápojům u jednotlivých věkových skupin. Nejmladší (12-13 let) měli experimentální přístup. U prostřední skupiny (14-15) převládal přístup k pití jako zábavě a prostředku na překonání zábran, a k tomu tyto nápoje dobře sloužily. Nejstarší (16-17) se starali zejména o to, aby působili dospěle a vyzrále, a o navazování vztahů s opačným pohlavím. Toto pití se jim jevilo jako záležitost pro mladší, a neviděli se jako cílová skupina. Tato korelace s věkem byla potvrzena kvantitativní evidencí, stejně jako fakt naznačený v rozhovorech, že hlavní motivací pro konzumaci těchto nápojů je se opít; nikoli např. chuť nebo touha být v příjemné společnosti.

S ohledem na naši diskusi stojí u tohoto výzkumu dva body za zmínku. Využití strategie triangulace bylo výzkumníky plánováno, a dva soubory dat poskytly v tomto případě značně konzistentní výsledky. Nicméně může také nastat situace, kdy je smíšený

výzkum aplikován s jinými záměry, ale v jeho průběhu badatelé zjistí, že se jim podařilo získat kvalitativní i kvantitativní data k týmž oblastem či tématům, a potom mohou vyhodnotit takové překryvy též jako příklad triangulace. Nicméně ať je plánovaná či neplánovaná, je u triangulace vždy též možnost, že výsledky potvrzeny nebudou. Proto je namísto také otázka, jak přistupovat k výsledkům inkonzistentním. Jednou z možností je zkrátka se rozhodnout pro jedno zjištění, jak v případě Newbyho výzkumu mezi zemědělci v Suffolku (Newby, 1977). Zde, když jeho výsledky z dotazníkového šetření neodpovídaly zúčastněnému pozorování, spolehl se instinktivně na pozorování. Bohatství detailu a hloubka poznatků vycházejících z etnografie, spojená s tím, že badatel se dostal do větší blízkosti studovaných lidí, často budí velkou důvěru v tento druh dat. Nicméně metodologicky není prosté a arbitrární rozhodnutí pro jedna data proti druhým optimálním přístupem k řešení rozporů.

Jiný příklad poskytuje Deacon et al. (1998) a jeho výzkum pokrytí sociálněvědních výzkumů prostřednictvím médií. Bylo využito obsahové analýzy, dotazníků i kvalitativních rozhovorů a focus group. Jednalo se o neplánovanou triangulaci, kdy bylo použito několik kvantitativních i kvalitativních metod, aniž by měly být primárně srovnávány. Ovšem ukázalo se, že mezi některými částmi dat jsou neshody. Konkrétně data z dotazníků, které se ptaly sociálních vědců na jejich zkušenosti s médii a postoje k nim, se neslučovala s výsledky rozhovorů. Z dotazníků vyplývalo, že vědci obecně přijímají vstřícně mediální zájem o výzkum a akceptují jeho záměry; ovšem kvalitativní rozhovory naznačovaly větší konflikt přístupů a hodnot. Namísto arbitrárního rozhodnutí pro jedno či druhé se badatelé rozhodli data přezkoumat. Při bližším pohledu se ukázalo, že kladné hodnocení v dotaznících odráželo tendenci těch vědců, kteří zažili prezentaci vlastního výzkumu v médiích, zakoušet úlevu, že to nebylo až tak zlé, jak očekávali. Ovšem v rozhovorech byly mnohem častěji zdůrazňovány tzv. válečné příběhy, tedy známé a často velmi poškozující střety s médii. Tyto příběhy sice nebyly prezentovány jako typický příklad, avšak obecný dojem z mediálního pokrytí sociálních věd je jimi silně ovlivněn. Obecně tedy lze říci, že vědci, jejichž výzkum byl traktován v médiích, jsou relativně spokojeni s tím, jak to proběhlo, ale když se měli obecně zamýšlet nad tématem a určitými případy z minulosti, potom se jejich výpovědi posunuly více k záporné části spektra.

11.2 Kompenzace

Toto zdůvodnění se vyskytovalo jenom výjimečně. Implikuje, že slabiny kvantitativních či kvalitativních metod mohou být kompenzovány využitím alternativní metody s jejími přednostmi. Logika, kterou někteří uvádějí je, že každý přístup má své limity či nedokonalosti, které lze ovšem kompenzovat využitím jiné metody, komplementární. Poněvadž každá metoda zdůrazňuje něco jiného, je možné jejich zkreslení reality omezit. Také lze říci, že analogicky k práci přírodních nebo technických vědách, i zde je klíčové použít všechny nástroje, které jsou k dispozici, a to zvláště na materiál tak obtížně uchopitelný, jako je sociální realita.

11.3 Úplnost

Tento důvod naznačuje, že na výzkumnou otázku nebo otázky lze dát úplnější odpověď, pokud využijeme kvalitativních i kvantitativních metod, čili vyplnit tak mezery zanechané jednou či druhou. Jedna z nejtypičtějších forem je, když je v rámci etnografie využito strukturované dotazování či přímo papírový dotazník, poněvadž ne vše, co by mělo být zjištěno, je přístupno pozorování. Taková potřeba může nastat z mnoha důvodů, neboť jednotlivé techniky mají svá technická omezení. Zúčastněné pozorování např. nemůže zjistit události za hranicemi prostředí, ve kterém se badatel pohybuje. Určitá témata je potřeba „zpřítomnit“ rozhovorem, nebo právě nějakou kvantitativní technikou, která navíc umožní získat informace od více lidí. Někdy je kvantitativní technika využita jako doplňující, sloužící k testování některých hypotéz vycházejících z kvalitativní fáze. Dalším důvodem pro zapojení kvantitativního postupu je získání informace o sociálním pozadí, třídním původu nebo relevantních zkušeností respondenta předcházejících samotnému výzkumu. Toto nelze pomocí pozorování zjistit.

Lockyer (2006) uplatnila smíšený přístup ve své studii humoru. Zaměřila se na kontroverze, které mohou vyvstat ve vztahu k humoru. Její postup sestával z následujících komponent: kvantitativní obsahová analýza čtenářských stížností v časopise *Private Eye* na urážlivý či zraňující humorný obsah. Dále analýza diskursivních praktik využívaných časopisem při vyřizování těchto stížností; detailní lingvistická analýza vybraných dopisů; obvinění z nactiutrhání vznešených proti časopisu; a nakonec polostrukturované rozhovory s novináři z časopisu. Hlavní výhodou podle Lockyer je, že díky takovému přístupu je

možné vytvořit velice komplexní obraz humoru a spojených kontroverzí v daném časopise. Důkladný lingvistický rozbor dopisů ukazuje, jakým způsobem vzniká kritika některých vtipů. Např. je typické, že čtenáři nejprve vyzdvihnou časopis *Private Eye* a jeho styl humoru, a teprve potom přejdou ke svým námitkám nebo stížnostem, a tím předejdou peprné odpovědi na svůj dopis. Lockyer tvrdí, že humor je komplexní sociální jev, zvláště pro všechny dvojznačnosti, které jsou s ním prakticky vždy spojeny, či spíše na kterých je postaven. Proto si také vyžaduje, aby pro jeho studium bylo využito množství rozmanitých technik. Tak je možné mu porozumět.

Jedním z velmi známých výzkumů ilustrujících sílu smíšeného postupu je studie manželů Glueckových o delikvenci mládeže ze 40. let a její reanalýza z pera Lauba a Sampsona (1998). Původní data Glueckových z longitudinální analýzy byly v první řadě kvantitativní, a měly posloužit k vytvoření prediktorů budoucí kriminální dráhy. Za zmínku stojí, že jejich indikátory sice dovedly s maximální přesností odhadnout, které dítě kriminální dráhu nenastoupí, ovšem nebyly příliš přesné při určení budoucích zločinců – asi 75% z těch, co měli vysoké skóre, přesto trestnou činnost nepáchalo (viz Lundman, 2001). Zde je ovšem zajímavé, že Glueckovi sesbírali také značné množství kvalitativního materiálu, zvláště z rozhovorů s mladými lidmi a jejich rodinami. Laub a Sampson provedli jednak sekundární analýzu kvantitativních dat, aby tak zjistili hlavní faktory opouštění kriminální dráhy v průběhu let. Kvalitativních dat využili k vytvoření biografické analýzy, která ve spojení s kvantitativními prediktory poslouží k sestavení „úplnějšího obrazu kriminální činnosti v životní dráze“ (Laub, Sampson, 1998, 221). S pomocí této analýzy zkoumali autoři změny v páčání trestných činů během života a vliv faktorů prostředí na tento vývoj.

Zjištění sekundární analýzy posloužila k určení nejvhodnějších kandidátů na hloubkové zkoumání životní dráhy. Např. kvantitativní data ukázala, že stabilní zaměstnání (či jeho absence) je klíčovým prediktorem kriminality. V souladu s tím vybrali ke kvalitativní analýze: a) případy se stabilním zaměstnáním a bez kriminální činnosti; b) s nestabilní prací a kriminální kariérou; c) případy, které nebyly tak či onak konzistentní s uvedeným vzorcem. Totéž bylo provedeno s proměnnou stabilního manželství, která též významně predikuje. Jak autoři píší: „Naše kvalitativní analýza byla ve shodě s hypotézou, že klíčovými zlomovými body v životě mužů, kteří v dospělosti opustili kriminální dráhu a sociálně deviantní chování bylo získání stálého zaměstnání a založení manželství.

Zároveň jsme odhalili, že setrvávání v kriminálním chování i v dospělosti bylo často výsledkem procesu „kumulativního znevýhodnění“, kdy se negativní dopady strukturálních znevýhodnění (sem spadá mj. vyloučení ze školy, záznam v trestním rejstříku, vyloučení z armády atd.) udržují a sčítají během života.“ (Laub, Sampson, 2004, 86).

Takto kvalitativní data přesáhla za hranice a posílila kvantitativní zjištění. Také případy, které nebyly v souladu s hypotézou, pomohly zlepšit celkové vysvětlení: např. se ukázalo, že nadužívání alkoholu může vymazat pozitivní vliv stabilního manželství a/nebo zaměstnání. Autorům se též podařilo získat pro rozhovor 52 účastníků původního šetření, a na jeho základě se mohli ještě jednou obrátit k analýze dat, a potvrdit tak lépe hypotézu založenou na bodech obratu v kriminální dráze.

11.4 Proces

Jedním z typických kontrastů mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem je, že kvalitativní má mít větší schopnost zachytit živoucí vývoj různých událostí a situací. Je tedy více procesuální. Nicméně označení kvantitativního výzkumu jakožto „statického“ budí neprávem negativní konotace. Ve skutečnosti je často velmi cenné pomocí tohoto statického pohledu odhalit různé nesrovnalosti, a ty lze potom pomocí procesuální analýzy vysvětlovat, jak bylo vidět v předchozím výzkumu. Ve smíšeném výzkumu proto lze s prospěchem stavět na obou elementech. Ball (1981) provedl etnografickou studii škol, jejímž hlavním záměrem bylo prozkoumat procesy výběru (selekce) a socializace. Jako doplněk použil sociometrické formuláře, aby zmapoval přátelské vztahy mezi studenty. Tyto formuláře se ptají, s jakými lidmi dotyčný interaguje a jak často.

Jinou ilustraci představuje Millerova (1994) studie masové spotřeby na Trinidadu. Byla postavena na etnografii, ovšem k tomu navíc sebral čtyřicet dotazníků z domácností ze čtyř různých komunit, ve kterých prováděl výzkum. Dotazníky se ptaly na věci, jako je stabilita manželství v těchto domácnostech, jejich složení nebo role etnicity. Tak mohl zjistit určité informace o struktuře společnosti na Trinidadu. Naproti tomu detaily, jak se konzum promítá do běžného života lidí, bylo zjištěno z konverzací, pozorování a rozhovorů s klíčovými informátory.

Poslední ilustrací v tomto oddíle budiž studie Holdsworthova (2006) o odlišných zkušenostech studentů žijících buď doma, nebo mimo. Kvantitativní data poskytla sonda

mezi bakalářskými studenty z oblasti Liverpoolu, kontaktovaných pomocí emailu, aby vyplnili webový dotazník. To udělalo deset procent z 3282 studentů. Následně proběhly kvalitativní rozhovory s vybranými studenty, kteří v dotazníku odpovídali kladně na otázku, zda si přejí absolvovat navazující rozhovor. Tento výběr byl záměrný, aby reprezentoval variabilitu mezi studenty z hlediska pohlaví, ubytování, placení školného apod. K tomu se přidala data z několika focus group se studenty nastupujícími příští rok na univerzitu. Kvantitativní data poukázala na značné rozdíly mezi doma a mimo domov ubytovanými studenty. Tematická analýza rozhovorů zase sledovala význam opuštění domova pro zapadnutí do studentského života a habitů. Tak kvalitativní data pomohla prozkoumat procesy probíhající v pozadí strukturálních rozdílů, které lze identifikovat kvantitativně.

11.5 Odlišné výzkumné otázky

Zmíněný výzkum o mediálním pokrytí sociálněvědního výzkumu odůvodňoval širokou škálu použitých metod potřebou zodpovědět rozmanité výzkumné otázky. Šlo o a) otázky pokrytí, jako kolik prostoru dostává sociální výzkum v médiích, jaká témata jsou pokryta atd. (obsahová analýza); b) otázky produkce mediálního obsahu, jaké atributy výzkumu jsou zajímavé a relevantní, když se novináři rozhodují, zda o něm psát (kvalitativní rozhovory s novináři); c) otázky postojů a zkušeností vědců s médii, ve vztahu k výzkumu obecně (polostrukurovaný rozhovor), i k jejich vlastním výzkumům (dotazník); d) otázky přijímání tohoto obsahu publikem (focus group); e) otázky prostředí, tj. postoje univerzit a grantových agentur k mediálnímu pokrytí výzkumu (polostrukurovaný rozhovor). Tato forma smíšeného výzkumu činí rozhodnutí, jaké metody jsou nejlepší k zodpovězení jednotlivých otázek, kde použít kvalitativní a kde kvantitativní metodu, a jak jednotlivé složky výzkumu nakonec spojit dohromady, neboť nelze úplně předvídat, jaké budou výstupy smíšeného výzkumu.

11.6 Vysvětlení

Typickým problémem kvantitativních badatelů je, jak vysvětlit vztahy mezi proměnnými, které nacházejí pomocí statistické analýzy. Jednou ze strategií je hledat intervenující proměnnou, která je nejprve ovlivněna nezávislou proměnnou, a následně

působí na závislou proměnnou. Můžeme si představit, že nalezneme souvislost mezi etnicitou a zaměstnáním; můžeme předpokládat, že jedním z faktorů zde skrytých bude vzdělání: etnicita > vzdělání > zaměstnání.

Tato sekvence naznačuje, že proměnná etnicita má dopad na vzdělání lidí, např. jak mnoho formálního vzdělání příslušníci jednotlivých etnických skupin absolvují. To následně ovlivní, jaká povolání mohou tito lidé získat. Alternativní cestou je zkoumat uvedený vztah pomocí kvalitativních metod.

Rank (1989) se opřel o oficiální statistiky jednoho ze států USA, čímž zjistil, že ženy přijímající sociální podporu (či ekvivalentní dávky) mají nízkou míru plodnosti. Nejenom že byla tato míra nižší než u celkové populace, ale navíc čím déle žena dávku pobírala, tím nižší měla pravděpodobnost, že bude mít dítě. Ale proč? Rank provedl padesát rozhovorů s příjemkyněmi podpor. Dotýkaly se témat jako dynamika rodiny, zaměstnání, a zkušenost s životem na podpoře. Na jejich základě vysvětluje vztah mezi uvedenými proměnnými následovně: „Ekonomické, sociální a psychologické náklady těhotenství a dítěte v době na sociální podpoře jednoznačně převažují zisk. Ekonomický a psychologický stres, zakoušený prakticky všemi příjemci podpory, má obrovský vliv na ženské reprodukční chování.“ (Rank, 1989, 303). Takto tedy pomohl kvalitativní výzkum dodat informace chybějící k vysvětlení zásadní souvislosti.

Jinou ilustrací je výzkum rizik AIDS a jejich vlivu na chování nitrožilních uživatelů drog. Barnard a Frischer (1995) získali data z pětiset strukturovaných rozhovorů s uživateli v Glasgow, která ukázala, že ženy jsou si mnohem více vědomy rizik spojených se sdílením jehel, sexuální aktivitou a AIDS než muži. Také ženy, které mají za partnera uživatele drog, jsou velmi obezřetné a uvědomují si rizika. Jaké faktory produkují tento vztah mezi genderem, chování ve vztahu k riziku a spolubydlením? To pomohly objasnit polostrukturované rozhovory se sedmdesáti třemi uživateli drog. Ty ukázaly, že tato souvislost může být vyložena tendencí žen být v sexuálních vztazích s muži, kteří sami užívají drogy nitrožilně a nepoužívají příliš kondom. Proto musely rizika řešit svou aktivitou ženy samy. Takto tedy kvalitativní výzkum přispívá k zodpovídání otázek generovaných kvantitativním výzkumem.

11.7 Nepředpokládané výsledky

Výsledky výzkumu nelze nikdy zcela předjímat, je v něm vždy prvek nejistoty. Navzdory cynickým poznámkám, že sociální vědci vždy naleznou to, co potřebují nebo že pouze zjišťují to, co každý ví, nikdy bychom neměli podcenit schopnost „obecně známého“ překvapovat nás nevysvětlitelnými výsledky. V takovém případě může být užitečná technika spojená se strategií výzkumu, kterou jsme původně nevyžívali. Jeden kontext, ve kterém se to může stát, je „záchranná operace“, když kvantitativní výzkum neposkytne očekávaná zjištění. Příkladem takovéto kombinace kvalitativních a kvantitativních metod je studie, jak lidé projevují své emoce v rámci organizací (Sutton, Rafaeli, 1988). Výchozí byla standardní kvantitativní strategie, když nejprve analyzovali klasické studie (jako Hochschild, 1983) a následně formulovali hypotézu předpokládající kladnou souvislost mezi projevem pozitivních emocí prodavačů v maloobchodě (úsměv, přátelský pozdrav, oční kontakt) a prodejem. Jinými slovy bychom očekávali, že když bude personál přátelský a bude se zákazníkům věnovat, zvýší tím prodej. Autoři měli přístup k datům, která umožnila hypotézu otestovat. Jednalo se o studii 576 obchodů celonárodního obchodního řetězce v USA. Strukturovaným pozorováním pracovníků získali data k projevu pozitivních emocí, a data o prodejích poskytla informaci o druhé proměnné. Vztah měl být takový, že tam, kde personál výrazně projevuje pozitivní emoce, budou mít vyšší tržby. Při analýze se skutečně ukázal vztah, ovšem negativní: tedy tam, kde se personál méně usmíval, byl méně přátelský atd., byly větší tržby než tam, kde tyto emoce byly silně projevovány. Prvotním pokusem autorů bylo hypotézu přeformulovat tak, aby odpovídala datům. Ovšem nakonec se rozhodli pro kvalitativní analýzu ve čtyřech z obchodů, aby porozuměli tomu, co se stalo. K tomu využili několik metod – nestrukturované pozorování interakcí mezi personálem a zákazníky, polostrukturované rozhovory s manažery obchodu, krátká období zúčastněného pozorování, konverzace s různými aktéry, a dále se sami vydali jako zákazníci do obchodu. Obchody byly vybrány podle dvou kritérií: vysoké/nízké tržby, vysoký/nízký projev pozitivních emocí. Ukázalo se, že souvislost mezi tržbami a emocemi je skutečně negativní, ale že tržby jsou spíše příčinou následných emocionálních projevů, než jejich důsledkem. Mechanismus je takový, že v obchodech s vysokými tržbami je personál pod větším tlakem, má delší fronty, a tudíž „nemá čas se usmívat“. Tento výzkum také ukazuje rizika vyvozování kauzálních závěrů z klasického reprezentativního (cross-sectional) výzkumu.

Poněkud odlišnou formou v této kategorii smíšených výzkumů je, když výzkumníci sbírají data s tím, že chtějí zodpovědět specifické výzkumné otázky nebo hypotézy, ale zároveň chtějí nechat otevřenou možnost pro neočekávaná zjištění. Kvantitativní metody jsou typicky zaměřeny na specifické hypotézy, zatímco kvalitativní metody jsou otevřenější a spíše z nich mohou vyvstat nové objevy. V jednom mezikulturním výzkumu byli autoři zvědaví na hypotézu, že „rodiče strukturují aktivity svých dětí a participují na nich podle svých kulturně daných přesvědčení“ (Harkness et al., 2006, 68). Zde byla kvantitativní i kvalitativní složka zaměřena na tuto základní hypotézu, ovšem z kvalitativní části vzešla určitá neočekávaná data. Jednou z nich byla dosud nedokumentovaná kulturní praxe, které autoři nazývají „švédským spaním rodičů s dětmi“. Výzkumníci zjistili v rozhovorech i při návštěvách v domácnostech, že ve švédských rodinách děti velice často spí v ložnici u rodičů. Toto zjištění vedlo k dalšímu dotazování, a doladění dotazníků, aby zachytily tuto praxi. Podle autorů ukázalo hlubší prozkoumání této praxe specifika švédského rodinného modelu, vztahu dítěte k rodičům a širším představám o genderu a rovnosti. Podnítilo také explicitní dotazování v ostatních zapojených zemích na to, jak se děti chovají v noci. Je ale pochopitelné, že takový postup nelze úplně předvídat, čili ani plánovat.

11.8 Vytváření výzkumných nástrojů

Hlubkové poznávání sociální skutečnosti pomocí kvalitativních nástrojů může být využito pro konstrukci dotazníků nebo strukturovaných rozhovorů lépe odpovídajících cílové populaci. Pope a Mays (1995) podotýkají, že jejich celonárodní studii zaměřené na postoje k sexualitě a životní styl předcházela fáze polostrukturovaných rozhovorů, aby mohly být použity co nejvhodnější a nejpřiměřenější termíny vztahující se k této oblasti. Ukázalo se, že bez nich by došlo k mnoha nedorozuměním. Laurie a Sullivan (1991) píší, že před první vlnou sběru dat v British Household Panel Survey (Panelový výzkum britských domácností) proběhl kvalitativní výzkum pomocí hloubkových rozhovorů a skupinových diskusí. Také zde šlo o projasnění terminologie a pojmů souvisejících s procesy alokace zdrojů a dalších věcí v prostředí domácnosti, aby bylo možné lépe zkonstruovat hlavní dotazník. Někdy je možné použít standardní dotazník nebo škálu, a pouze ji doplnit či poupravit na základě kvalitativních zjištění.

11.9 Výběr vzorku

Jednou z největších pomocí, kterou může poskytnout kvantitativní výzkum kvalitativnímu, je pro výběr vhodných lidí do vzorku. Je možných několik postupů. V případě výše zmíněného výzkumu sociálních věd v médiích byla obsahová analýza použita jednak jako vlastní zdroj dat, ale také jako informace k nalezení vědců, jejichž výzkum byl referován. Dále odpovědi v dotazníku pomohly rozlišit dvě skupiny vědců podle toho, jak moc je jejich výzkum v médiích zpracováván. Z těch, kteří indikovali, že by byli ochotni k navazujícímu rozhovoru, byli vybráni právě podle odpovědí na otázky ti nejvhodnější.

Jamieson ve své studii o mladých pachatelích trestné činnosti (2000) nejprve užila dotazník ve vzorku mladých mužů, a sledovala, zda přiznávají nějaký trestný čin. Pro další kvalitativní dotazování zvolila stejný počet mladých mužů ve třech kategoriích: ti, kdo žádný trestný čin nespáchali, kdo něco spáchali, ale nikoli v poslední době, a nakonec chroničtí pachatelé.

Bryman et al. (2008) píše o svém výzkumu na poli sociální politiky, že nejprve provedl internetový průzkum mezi výzkumníky na tomto poli. „Následně bylo provedeno dvacet osm telefonických rozhovorů s těmi, kdo v elektronickém dotazníku uvedli, že jsou ochotni rozhovor absolvovat. Ti byli vybráni ze skupiny devadesáti respondentů, a to metodou záměrného výběru, aby reprezentovali co nejširší škálu různých postojových orientací vůči výzkumu a kritériím jeho kvality.“ Orientacemi se myslí postoj k takovým tématům, jako zda výzkum v sociální politice se má soustředit na přinášení nových a originálních poznatků, nebo více na rozvíjení politik a na praxi. Díky dotazníkům bylo možné vybrat takové respondenty pro rozhovor, aby dobře reprezentovali celou populaci v distribuci těchto postojů.

11.10 Věrohodnost

Tam, kde je uváděna vyšší věrohodnost jako důvod pro aplikaci smíšeného výzkumu, bývá důraz položen na jeho přednosti v tom, že díky aplikaci různorodých metod může dávat větší legitimitu výzkumu samotnému a jeho výsledkům. Milkman (1997, 192) například uvádí v souvislosti se svým výzkumem ve firmě General Motors, že jí usnadnil přístup do továrny slib, že bude získávat „tvrdá“, kvantitativní data, ačkoliv neměla s touto

metodou valné zkušenosti. Mnohem blíže měla ke kvalitativní strategii, a převážně vycházela z polostrukturovaných rozhovorů se škálou jednotlivců zainteresovaných tak či onak na tomto podniku, ale zároveň cítila, že zahrnutí kvantitativní složky, v tomto případě dotazníku, jí zajistí potřebný přístup.

V předchozím případě užívá výzkumnice smíšeného výzkumu proto, aby získala potřebný kredit v očích organizace, ve které chtěla provádět terénní výzkum. Jindy může být smíšená strategie použita, poněvadž jsou badatelé přesvědčeni, že tak získají větší kredit v očích svého publika. Tato publika jsou přitom velmi rozmanitá: vedoucí diplomových či disertačních prací, grantové agentury, tvůrci různých politických rozhodnutí, či potenciální čtenáři. Např. Rocheleau (1995) použila dotazník současně s kvalitativními metodami při zkoumání v oblasti politické ekologie, neboť předpokládala, že data získaná jeho pomocí budou působit důvěryhodněji a přijatelněji na politiky. Připouští, že použití dotazníku bylo, jejími slovy, poněkud „cynické“, poněvadž měla ona i ostatní členové týmu za to, že pomocí kvalitativních metod získá mnohem zajímavější soubor dat. Podobně když Bryman (2007b) dělal rozhovory s výzkumníky užívajícími smíšené metody, někteří z nich připouštěli, že používají tuto strategii, neboť má větší šanci získat finanční podporu na provedení výzkumu. Jeden z respondentů uvádí: „A také... a nevím, jestli je to úplně pravda, ale myslím, že je to obecný dojem... totiž že Rada pro ekonomický a sociální výzkum v poslední době prodělala dost velký kvantitativní obrat, a že tam panuje obava z nedostatku kvantitativního výzkumu a dovedností, a že jsou zvlášť nakloněni k projektům založeným na smíšených metodách, nebo se silnou kvantitativní složkou. A proto tedy je používám, protože myslím, že z taktického hlediska je to dobrý nápad.“ Zde vidíme doklad toho, že smíšený výzkum dává, alespoň podle dojmů výzkumníků, větší kredit v očích těch, kdo rozhodují o penězích.

11.11 Kontext

Tento přístup ke smíšeným metodám se typicky vyskytoval tam, kde bylo potřeba doplnit kontext k porozumění příliš hrubým kvantitativním zjištěním. Příklad dává výzkum uváděný Phillipsonem (1999). Tento výzkum se zaměřoval na zkušenost lidí vyššího věku s komunitním životem ve třech urbánních oblastech v Anglii: v Bethnal Green, Wolverhamptonu a Woodfordu. Každá z těchto oblastí se již dříve stala místem výzkumu

na podobné obecné téma ve čtyřicátých nebo padesátých letech. Díky tomu tato komparativní případová studie umožnila začlenit též longitudinální prvek, neboť bylo možné její zjištění komparovat se staršími závěry. Nejprve byl proveden dotazníkový průzkum asi dvou set starších lidí v každé z těchto tří lokalit. Měl zjistit rozsah změn od doby dřívějších studií a týkal se takových věcí, jako jsou zkušenosti se sousedskou výpomocí. Z účastníků tohoto průzkumu bylo vybráno 62 pro navazující kvalitativní rozhovory. Během nich byly kladeny otázky, aby bylo možné určit kontrasty a rozdíly oproti předchozím výzkumům, ale také pro zmapování kontextu k informacím o povaze sociálních sítí, které poskytl dotazník. Například na jednom místě prezentují autoři některé statistické ukazatele toho, zda mohou staří lidé ve svém okolí nalézt něco, co se jim líbí nebo je jim příjemné. Většina (79 procent) uvádí, že něco nalézt dovedou, ale byla zde velká variabilita, kdy obyvatelé Woodfordu spíše uvedou nějakou takovou věc nebo charakteristiku než v Bethnal Green. Ovšem teprve kvalitativní data poskytla vhled do toho, co se jim vlastně v jejich místě líbí. Jako pozitivní je uváděn komunitní duch či pocit, jak uvádí jedna respondentka z Woodfordu: „Je to více jak vesnice. Každý se s každým zná, a je tu velice přátelská atmosféra.“ (Phillipson et al., 1999, 723). Obyvatelé Bethnal Green zase zdůrazňují velice silně své kořeny v tomto místě jako něco velice významného, slovy jedné z žen: „Je to můj domov, mám tady teď už své kořeny. Zvykla jsem si na to tu ... žila jsem tu a pracovala tolik let.“ (Phillipson et al., 1999, 724). V tomto případě umožňují kvalitativní data zakotvení těch kvantitativních v kontextu. Můžeme statistickým datům potom lépe porozumět, neboť rozumíme povaze míst, ve kterých byly výzkumy provedeny a také motivům a názorům jejich obyvatel.

11.12 Ilustrace

Ve svém klasickém výzkumu bohatých dělníků (*The Affluent Worker*, Goldthorpe et al., 1968) sebrali autoři také velké množství kvalitativních informací vedle kvantitativních dat, která tvořila hlavní základ pro jejich závěry o instrumentálním postoji k práci a podobných tématech. Tato kvalitativní data použil k nové analýze Savage (2005), ačkoli, jak podotýká, Goldthorpe se svým týmem se jim také věnovali, neignorovali je zcela: používali je pro ilustraci některých témat, která se objevovala v kvantitativních datech. V souvislosti diskuse v závěru jejich knihy o postojích k průmyslu a o chování zámožných dělníků uvádějí: „Předkládáme zde tři „případové studie“ mužů spadajících v našem

vzorku do „vysoce instrumentální“ kategorie. Ty mají posloužit, aby objasnily spojení, která jsme našli mezi „instrumentalismem“ a geografickou i sociální mobilitou, a ukázaly, že to nejsou v žádném případě nějaké naše smyšlenky, ale že je můžeme vidět působit v životech konkrétních jednotlivců. V prvním případě má vliv geografické mobility největší vliv (Goldthorpe et al., 1968, 168). Tento první případ vypráví o „panu Doylovi“, který pochází z Irské republiky. Od svých irských přátel slyšel o „velkých penězích“, ke kterým se lze dostat v Lutonu, a proto se rozhodl sem odstěhovat a nalézt si místo v továrně. Je citován, jak říká, že pracovní tempo zde je „trochu přepjaté“, ale vůbec nemíní svou firmu opustit, neboť platí velmi dobré peníze, a je jenom málo míst, kde si lze přijít na lepší. Zde tedy jeden z klasických textů britské sociologie využívá kvalitativní výzkum k ilustraci a osvětlení kvantitativních poznatků.

11.13 Užitečnost

Někteří autoři a badatelé preferují smíšenou strategii z toho důvodu, že podle nich s větší pravděpodobností získají informace, které budou užitečné. To je pravděpodobnější u výzkumníků v aplikovaných vědách, které velmi oceňují poznatky, které jsou také prakticky využitelné. Jak poznamenal jeden respondent: „Hlavní důvod, proč smíšený výzkum používám a proč na něm stavím při psaní grantových žádostí je, že mi dává data, která jsou použitelná při vytváření politik. Když pracujete s oběma metodami, můžete potom dobře oslovit jak politické, tak akademické publikum.“ Jako další ilustraci užitečnosti smíšené strategie lze uvést Perniceho (1996) studii kvantitativní i kvalitativní studii mezi nezaměstnanými na Novém Zélandu. Zjistil na základě dotazníku, že většina lidí ve vzorku by chtěla nějaké zaměstnání. Nicméně z kvalitativních dat získaných pomocí rozhovoru se ukázal složitější soubor postojů týkajících se shánění zaměstnání a záměrů, které lidé mají. Mnozí zmiňovali různé alternativy k placenému zaměstnání, které zvažují, a také jejich postoje byly mnohem jemněji odstíněné, než by se zdálo z dotazníku, který naznačoval univerzální honbu za jakoukoli prací. Nejenom že díky kvalitativním metodám bylo prohloubeno porozumění fenoménu nezaměstnanosti, ale ještě k tomu data z dotazníku byla příliš hrubá, a neumožnila by formulaci efektivních politik či řešení problému vůbec.

11.14 Konfirmace a objevování

Nejběžnější situací, kdy se objevuje toto zdůvodnění je, že závěry vyvozené z kvalitativní studie jsou následně testovány pomocí kvantitativních nástrojů. Např. Tripp et al. (2002) se zabývali fenoménem pomsty na pracovišti. Nejprve provedli sondu mezi 88 studenty postgraduálního programu MBA, kteří byli zároveň zaměstnání. Ptali se, zda si vybavují nějakou epizodu, kdy oni sami nebo někdo další se chtěl někomu pomstít. Tyto události byly potom analyzovány, aby se získal přehled, jakými způsoby se lidé mstí. Obecným zjištěním bylo, že původní poškození a následná pomsta musí být symetrické. Tato symetrie má dvě složky. Symetrie důsledků – pomsta by měla způsobit stejnou míru škody, jako původní křivda; a symetrie metody – pomsta by se měla svým provedením podobat křivdě. S tímto rozlišením na mysli se badatelé pustili do další studie za použití tentokrát experimentálního designu, aby otestovali svou predikci vycházející z kvalitativního výzkumu, totiž že „symetrie důsledků ovlivní individuální úsudek o pomstě, a symetrie metody bude utvářet tento úsudek.“ (Tripp et al., 2002, 972-3). Ve skutečnosti experiment nakonec tuto hypotézu zcela nepotvrdil. Když je pomsta symetrická z hlediska následků, potom je podle experimentu tento akt pomsty vnímán relativně pozitivně. To bylo v souladu s očekávanými výzkumníků. Nicméně symetrie metody fungovala opačně, než očekávali: akty pomsty byly vnímány více nepříznivě, když byly souměrné s původním poškozením. Ovšem právě toto žádáme od experimentální metody: že rigorózním testováním dovolí rozlišit, nakolik mají naše hypotézy oporu v realitě.

11.15 Rozmanitost perspektiv

V některých případech chtějí výzkumníci získat dvojí druh dat: kvalitativní, která jim umožní získat přístup k perspektivám studovaných lidí, a kvantitativní data, která dovolí prozkoumat detailně různá specifická témata. Když se tento dvojí zájem objeví, potom se snaží prozkoumat danou oblast oběma způsoby, a mohou potom využívat jak nestrukturovaný způsob sběru dat, při kterém jsou ve středu zájmu významy připisované věcem samotnými lidmi, a také mohou strukturovaně odpovídat na specifické otázky.

Příkladem je Milkmanové (1997) výzkum jedné továrny automobilového koncernu General Motors v USA. Zajímala se o povahu pracovního procesu v pozdním dvacátém

století, a zda nové podmínky práce v továrnách se významně liší od negativních zpráv o výrobě automobilů z období padesátých a šedesátých let, jak o nich svědčí tehdejší výzkumy. Zajímala ji význam práce v průmyslu. Aby získala relevantní data, podnikla polostrukturované rozhovory a focus group s dělníky ve výrobě. Ovšem ještě nad to se zajímala specificky o plán „výhodného odchodu“, s kterým přišlo vedení v polovině osmdesátých let v návaznosti na změny ve výrobě. Plán spočíval v tom, že dělníci dobrovolně opustili své zaměstnání (a s tím spojené nároky na penzi) a jako náhradu dostali značný finanční obnos. V roce 1988 provedla Milkman dotazníkový průzkum mezi dělníky, kteří na toto schéma přistoupili. Opět toto téma analyzovala v následujícím roce a potom v roce 1991. Důvodem pro provedení těchto dotazníkových sond byl specifický zájem o tento plán „výkupu“, jako jsou důvody dělníků pro jeho přijetí, jak se jim dále dařilo po opuštění General Motors, jaké mají pocity ze svého současného zaměstnavatele, a o rozdíly mezi jednotlivými sociálními (a zvláště etnickými) skupinami v příjmové úrovni ve srovnání s dobou u General Motors.

Dalším příkladem je výzkum zaměřený na rozdíly mezi školami v závislosti na jejich velikosti. Jedním z cílů studie bylo zkoumání vztahu mezi velikostí třídy a různými aspekty fyzického prostoru učeben. Blatchford (2005) a jeho kolegové sbírali kvantitativní data, vycházeli ze strukturovaného pozorování učeben a z dotazníků. Sebraná data odrážela hlavní zájmy výzkumného týmu. Nicméně autoři uvádí, že chtěli také zachytit zkušenosti učitelů, a proto provedli také polostrukturované rozhovory a detailní případové studie jednotlivých tříd. Dále byla rozmanitá kvalitativní zjištění týkající se rozdílů mezi malými a velkými třídami využita při konstrukci dalších dotazníků, čili se jedná také o příklad smíšeného výzkumu při vývoji výzkumných nástrojů.

11.16 Vylepšení

V textu Poortingy (2004) týkajícím se krize způsobené slintavkou a kulhankou dobytka při epidemii roku 2001 ve Velké Británii (tato epidemie vedla k utracení asi 10 milionů kusů dobytka a ke ztrátám v řádu miliard liber) se toto racionálně objevuje vícekrát. Např. na jednom místě autoři poznamenávají, že data z jejich focus group týkající se příčin propuknutí epidemie jsou v zásadě totožná s příčinami identifikovanými v dotazníku. Takto jsou kvalitativní a kvantitativní závěry využity k triangulaci. S použitím obou

souborů dat byly identifikovány tři faktory. Ovšem k tomuto je třeba ještě poznamenat, že tyto tři faktory byly ve focus group zmiňovány ve vzájemné kombinaci, a jsou tedy viděny jako velmi úzce spjaté. Jiným příkladem je další situace souladu mezi kvalitativními a kvantitativními daty, když focus group podporují data z dotazníku v obecné rovině. Nicméně obraz plynoucí z kvalitativní metody je poněkud komplexnější, než když by se člověk spolehnul jenom na kvantitativní zjištění. Jako doklad cituje autor jednoho z účastníků focus group. „Co se týče zdravotních dopadů, lidé měli starosti, že hnijící mrtvolky utracených zvířat, které někdy nebyly okamžitě převezeny ke spálení, budou šířit různé nemoci, a také se zase obávali jedovatých látek z ohňů. To tedy znamená, že se lidé více obávali zdravotních rizik plynoucích z vládních opatření a z jejího způsobu řešení epidemie, než nemoci samotné. Respondent k tomu podotýká: ‚Myslím, že hodně lidí se skutečně obává toho spalování, těch jedů, které z toho jdou, to je teď skutečně téma, o kterém se mluví. A je to jedna z těch věcí, kdy asi nemůžeme hned vědět, jestli to bude mít nějaké dopady nebo následky, a to nebudeme vědět ještě několik let, a toho se lidi tady právě bojí.‘“ (Poortinga, 2004, 78).

Jiným příkladem vylepšení daných výsledků je studie manažerů, kterou podnikli Wajcman a Martin (2002). Provedli sondu pomocí dotazníků, když oslovili 470 vedoucích pracovníků, mužů a žen, v šesti australských společnostech. Autoři se zajímali o jejich kariérní orientaci a o postoje. Také provedli polostrukturované rozhovory s celkem 136 manažery vybranými z těchto šesti společností. Data z dotazníku ukázala, že mužští a ženští vedoucí pracovníci jsou si podle většiny indikátorů více podobní, než že by se lišili. Tedy se ukázalo, navzdory očekáváním mnoha lidí, že ženské zkušenosti s kariérou a jejich orientace nejsou odlišné, specifické. Následně zkoumali kvalitativní rozhovory, které se soustředily na to, co zkoumaní vyprávějí o své identitě. Wajcman s Martinem zjistili, že jak muži, tak ženy ve vedoucích pozicích používají při hovoru o své kariéře „tržní“ pojmosloví (tedy že musí reagovat na požadavky manažerského trhu práce rozvíjením svých dovedností, získáváním zkušeností, tedy budováním kariéry). Avšak zatímco u mužů se vyprávění o kariéře bez problémů spojovalo s vyprávěním o rodinném životě, u žen se zde ukázal nesoulad. Ženy manažerky zakoušely mnohem větší nesnáze při smíření manažerské a rodinné identity. Spíše byly v situacích, kdy se musely rozhodnout pro jednu nebo pro druhou. Z toho se ukazuje, že volby týkající se kariéry a rodinného života jsou stále ještě genderově rozlišeny. Na tomto příkladu se pěkně ukazuje, jak smíšená výzkumná strategie umožňuje odhalit mnohem více, než by bylo možné při použití jenom

jedné ze strategií, neboť takto lze sbírat data týkající se jak kariérních vzorců a očekávání, tak identit a osobních zkušeností, a používat výzkumné metody přiměřené každé z těchto oblastí.

12 Reflexe ke smíšenému výzkumu

Nemůže být pochyb o tom, že smíšená výzkumná strategie je dnes mnohem běžnější, než byla v době před několika málo desetiletími. Dva zvláště významné faktory pohánějící tento vývoj jsou:

1. Rostoucí připravenost přemýšlet o výzkumných metodách jako o technikách sběru dat a/nebo jejich analýzy, která nejsou tak mnoho zatížena nákladem epistemologie a ontologie, jak se někdy mívalo za to, zvláště v textech kvalitativně orientovaných teoretiků.
2. Mírnější, smířlivější postoj vůči kvantitativnímu zkoumání ze strany feministických výzkumnic, které dříve byly značně odtažité a kritické k této „mužské“ výzkumné strategii.

Ačkoli jiné faktory mají nepochybně také svou váhu, tyto jsou zřejmě nejvýznačnější. Ukázka toho, jak se tyto faktory projevují, je v oblasti výzkumu zmíněné výše již vícekrát, přičemž v této oblasti jsou obecně dominantní kvalitativní výzkumné metody, zejm. focus group – jedná se o studium toho, jak publikum přijímá mediální obsahy a texty. Někteří badatelé aktivní na tomto poli vyzývají k novému promyšlení postoje ke kvantitativnímu zkoumání v rámci této subdisciplíny. Důvodem jistě snahy o redefinici je sebekritický pocit, že nejsou dostatečně dobře adresována témata reliability zjištění, a jejich zobecnitelnosti, a to vedlo k názorům, že by lék mohlo poskytnout určité zapojení kvantitativních metod a jejich spojení s klasickými kvalitativními postupy (tento názor prosazuje např. Schroder, 1999). Na tomto místě však musíme také podotknout, že smíšený výzkum není automaticky z nějaké své vnitřní vlastnosti nadřazený výzkumu využívajícímu jenom jednu metodu nebo strategii. Je svůdné si představovat, že je smíšený výzkum více méně nevyhnutelně lepší, neboť přece získává více dat a rozmanitějších, což je samo o sobě dobrá věc. K tomu je ale možné poznamenat několik bodů, které tento nárok relativizují.

1. Stejně jako výzkum založený na jediné metodě, musí být smíšený výzkum kvalitně a smysluplně navržen a proveden. Mizerně zpracovaný a provedený výzkum nám dá podezřelá či bezcenná data bez ohledu na to, jaké množství metod se pokusíme využít.

2. Stejně jako výzkum nesmíšený musí smíšená výzkumná strategie aplikovat metody, které jsou přiměřené k výzkumným otázkám nebo zkoumané oblasti, na kterou se zaměřujeme. Nemá smysl sbírat větší množství dat jenom na základě imperativu, že „více je lépe“. Musíme zkrátka šít metody na míru položeným otázkám, a to bez ohledu na to, jak mnoho a jak různorodých metod používáme.
3. Všechny výzkumné projekty pracují s omezeným množstvím zdrojů. Uplatnění smíšené výzkumné strategie může rozmělnit výzkumné úsilí ve všech zkoumaných oblastech, neboť zdroje – čas, peníze, lidi – bude potřeba rozprostřít do větší šíře, a to při sběru dat i při následné analýze.
4. Zdaleka ne všichni badatelé mají dovednosti a vzdělání nezbytné k tomu, aby mohli kvalitně provádět jak kvalitativní, tak kvantitativní zkoumání, a tento nedostatek kapacit může být překážkou k metodologické integraci. Nicméně s tím, jak se v průběhu doby zvyšuje uvědomění o hodnotě obou výzkumných strategií a o možnostech a přednostech jejich propojování, dochází také k restrukturační výuky směrem k větší integraci, a proto je tento bod menším problémem než v minulosti, kdy stály obě tradice napjatě proti sobě.
5. Uživatelé smíšené výzkumné strategie by měli do maximální možné míry hledat možnosti, jak zkombinovat zjištění ze všech datových souborů dohromady. Výzkumníci pohybující se v této oblasti někdy zakoušejí nesnáze s integrací závěrů odvozených z kvalitativní a kvantitativní složky jejich výzkumu, pro což existuje řada metodologických důvodů. V ideálním případě by měl být smíšený výzkum více než jenom sumou svých součástí.

Tyto body by šlo stručně shrnout tak, že smíšená výzkumná strategie v žádném případě není univerzálně aplikovatelným přístupem, nebo všelékem. Může nám dát lepší porozumění některým jevům, než kdybychom použili pouze jeden výzkumný postup. Velmi často také posílí naši důvěru ve vlastní či cizí zjištění, zvláště tehdy, je-li explicitně podniknuta jako triangulace. Může dokonce posloužit taktickému cíli, kterým je zvýšení šance na úspěch grantové žádosti nebo již hotové publikace, a dokonce někteří autoři zastávají názor, že smíšený výzkum se stal metodologickou módou (Sandelowski, 2003). Pořád ale platí, že když nás zajímají jenom meritorní kritéria, je smíšený výzkum podroben stejným omezením a pravidlům, jako jakákoli jiná metoda nebo uspořádání.

13 Smíšený výzkum a „válka paradigmat“

Období, ve kterém mnozí teoretici pokládali kvalitativní a kvantitativní výzkum za strategie postavené na vzájemně neslučitelných paradigmatech, bývá často označováno za válku paradigmat (Oakley, 1999). Rostoucí popularita smíšeného výzkumu zdá se signalizuje konec této války, která podle některých konečně ustoupila pragmatickému postoji zaměřenému na efektivní dosažení výsledku. Mnozí z příspěvatelů do antologie smíšeného výzkumu (Tashakkori, Teddlie, 2003) jsou zjevně zastánci právě této pragmatické pozice. Nicméně lze vysledovat také náznaky, že konflikt paradigmat úplně nezmizel, a objevuje se v nových podobách. Jednou z nich je rostoucí přitažlivost systematických přehledů literatury, zvláště v oblastech sociálních věd se silným zaměřením na aplikaci, jak bylo vidět v diskusi o praxi založené na důkazech. Není těžké si všimnout, že tento žánr se pojí se silným kvantitativním étosem a s pozitivistickým založením. O sobě tento směr hovoří jako o objektivnějším, a klade důraz na klasická témata, jako je reliabilita, replikovatelnost, transparentnost procedur a snaha postihnout téma vyčerpávajícím způsobem. Tyto atributy se velmi kloní ke kvantitativní strategii. Naproti tomu kritici tohoto trendu zdůrazňují věci, které systematický přehled nedokáže, a naopak tradiční narativní zpracování literatury jich schopno je. Jedná se o ty charakteristiky, které souvisejí s kvalitativním výzkumem a interpretivistickou tradicí. Především kladou důraz na význam interpretace v narativním zpracování literatury a na důležitost porozumění a zakotvení citovaných nálezů v celku zkoumané studie, o kterou se jedná. Tvrdí také, že systematické přehledy ignorují textové vazby mezi výzkumy a jejich závěry, přičemž v analýze textu je to zásadní pohled. Problémem je tedy evidentně jistý schematismus. Můžeme tedy říci, že konflikt paradigmat ještě není beze zbytku u konce, ale že se přetransformoval do nové podoby, která se také v sociální práci projevuje v debatě o tom, jak správně využívat vědecké poznatky, a které vědecké poznatky jsou vlastně ty správné.

14 Shrnutí

Na závěr lze v několika bodech shrnout předcházející kapitoly. Smíšená výzkumná strategie získává v posledních letech rostoucí vliv a je čím dál více využívána. Ne všichni tento trend podporují, jeho kritici se zpravidla odvolávají na podstatné rozpory mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem na rovině epistemologie a ontologie. Nicméně smíšená výzkumná strategie je velice pružným nástrojem, který umožňuje zodpovídat na dosti různorodé výzkumné otázky v rámci jednoho projektu. Díky tomu jsou při jejím smysluplném použití její zjištění komplexnější a celistvější. Jednou význačnou charakteristikou, která může být vnímána kladně i záporně, je, že výstupy smíšeného výzkumu nelze zcela dopředu naplánovat, neboť díky zahrnutí většího množství technik je větší šance, že budeme překvapeni a zaskočeni. Celkově však lze uzavřít, že praxe smíšeného výzkumu ukázala, že techniky sběru a analýzy dat nejsou plně zakotveny ve svých teoretických předpokladech, a lze je využít poměrně flexibilně.

15 Literatura

- BALL, S. J. *Beachside Comprehensive: A Case Study of Secondary Schooling*. Cambridge, Cambridge University Press 1981.
- BARNARD, M., FRISCHER, M. Combining Quantitative and Qualitative Approaches: Researching HIV-Related Risk Behaviours among Drug Injectors. *Addiction Research*, 2, 1995, 351-62.
- BECKER, H. S. Problems of Inference and Proof in Participant Observation. *American Sociological Review*, 23, 1958, 652-60.
- BERNARD, H. R. *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham, Altamira Press 2006.
- BHASKAR, R. *Reclaiming Reality: A Critical Introduction to Contemporary Philosophy*. London, Verso 1989.
- BLATCHFORD, P. A Multi-Method Approach to the Study of School Size Differences. *International Journal of Social Research Methodology*, 8, 2005, 195-205.
- BROWN, G. W., HARRIS, T. W., *The Social Origins of Depression: A Study of Psychiatric Disorder in Women*. London, Tavistock 1978.
- BRYMAN, A. *Social Research Methods*. 3rd ed. Oxford, Oxford University Press 2008.
- BRYMAN, A. Integrating Qualitative and Quantitative Research: How is it Done? *Qualitative Research*, 6, 2006, 97-113.
- BRYMAN, A. The Research Question in Social Research: What is its Role? *International Journal of Social Research Methodology*, 10, 2007, 5-20.
- BRYMAN, A., STEPHENS, M., CAMPO, C. The Importance of Context: Qualitative Research and the Study of Leadership. *Leadership Quarterly*, 7, 1996, 353-70.
- CRESWELL, J., PLANO CLARK, V. L., *Conducting and Designing Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, California, Sage 2007.
- DAVIS, J. A. Great Books and Small Groups: An Informal History of a National Survey. In HAMMOND, P. (ed.) *Sociologists at Work*. New York, Basic Books 1964.
- DEACON, D. Collision or Collusion? A Discussion of the Unplanned Triangulation of Quantitative and Qualitative Research Methods. *International Journal of Social Research Methodology*, 1, 1998, 47-63.
- FESTINGER, L., RIECKEN, H. W., SCHACHTER, S. *When Prophecy Fails*. New York, Harper & Row 1956.
- GABRIEL, Y. The Use of Stories. In SYMON, G., CASSEL, C. (eds.) *Qualitative Methods and Analysis in Organizational Research*. London, Sage 1998.
- GEPHART, R. P. *Ethnostatistics: Qualitative Foundations for Quantitative Research*. Newbury Park, Calif., Sage 1988.
- GILBERT, G. N., MULKAY, M. *Opening Pandora's Box: A Sociological Analysis of Scientists' Discourse*. Cambridge, Cambridge University Press 1984.

- GLOCK, C. Y. Reflections on Doing Survey Research. In O'GORMAN (ed.) *Surveying Social Life*. Middletown, Conn., Wesleyan University Press 1988.
- GOLDTHORPE, J. H., LOCKWOOD, D., BECHHOFFER, F. PLATT, J. *The Affluent Worker: Industrial Attitudes and Behaviour*. Cambridge, Cambridge University Press 1968.
- HARKNESS, S. Mixed Methods in International Collaboration Research: The Experiences of the International Study of Parents, Children and Schools. *Cross-Cultural Research*, 40, 2006, 65-82.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha, Portál 2005
- HODSON, R. *Analyzing Documentary Accounts*. Thousand Oaks, Calif., Sage 1999.
- HOCHSCHILD, A. *The Managed Heart*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press 1983.
- HOLDSWORTH, C. Don't you think you're missing out, living at home? Student Experiences and Residential Transitions. *Sociological Review*, 54, 2006, 495-519.
- HUGHES, J. A. *The Philosophy of Social Research*. Harlow, Longman 1990.
- HUGHES, K., Young People, Alcohol, and Designer Drinks: A Quantitative and Qualitative Study. *British Medical Journal*, 314, 1997, 414-18.
- JAMIESON, J. Negotiating Danger in Fieldwork on Crime: A Researcher's Tale. In LEE-TREWEEK, G. LINKOGLE, S. (eds.) *Danger in the Field: Risk and Ethics in Social Research*. London, Routledge 2000.
- LANTZ, P. M., BOOTH, K. M. The Social Construction of the Breast Cancer Epidemic. *Social Science and Medicine*, 46, 1998, 907-18.
- LAUB, J. H., SAMPSON, R. J. Integrating Quantitative and Qualitative Data. In GIELE, J. Z., ELDER, G. H. (eds.) *Methods of Life Course Research*. Thousand Oaks, Calif., Sage 1998.
- LAUB, J. H., SAMPSON, R. J. Strategies for Bridging the Quantitative and Qualitative Divide: Studying Crime over the Life Course. *Research in Human Development*, 1, 2004, 81-99.
- LAURIE, H., SULLIVAN, O. Combining Quantitative and Qualitative Data in the Longitudinal Study of Household Allocations. *Sociological Review*, 39, 1991, 113-30.
- LAW, J. *After Method. Mess in social science research*. London, Routledge 2004.
- LOCKYER, S. Heard the One About... Applying Mixed methods in Humour Research? *International Journal of Social Research Methodology*, 9, 2006, 41-59.
- LUNDMAN, R. *Prevention and Control of Juvenile Delinquency*. Oxford, Oxford University Press 2001.
- MILKMAN, R. *Farewell to the Factory: Auto Workers in the Late Twentieth Century*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press 1997.
- MILLER, R. L., *Researching Life Stories and Family Histories*. London, Sage 2000.
- MILLER, D. *Modernity: An Ethnographic Approach: Dualism and Mass Consumption in Trinidad*. Oxford, Berg 1994.

- MORGAN, G., SMIRCICH, L., The Case for Qualitative Research. *Academy of Management Review*, 5, 1980, 491-500.
- NEWBY, H., In the Field: Reflections on the Study of Suffolk Farm Workers. In BELL, C., NEWBY, H. (eds.), *Doing Sociological Research*. London, Allen & Unwin 1977.
- OAKLEY, A. Paradigm Wars: Some Thoughts on a Personal and Public Trajectory. *International Journal of Social Research Methodology*, 2, 1999, 247-54.
- PERNICE, R. Methodological Issues in Unemployment Research: Quantitative and/or Qualitative Approaches? *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 69, 1996, 339-49.
- PHILLIPSON, C., Older People's Experiences of Community Life: Patterns of Neighbouring in Three Urban Areas. *Sociological Review*, 47, 1999, 715-43.
- PHOENIX, A. Practising Feminist Research: The Intersection of Gender and "Race" in the Research Process. In MAYNARD, M., PURVIS, J. (eds.) *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. London, Taylor and Francis 1994.
- PLATT, J., The Social Construction of "Positivism" and its Significance in British Sociology, 1950-80. In ABRAMS, P., DEEM, R., FINCH, J., ROCK, P. (eds.) *Practice and Progress: British Sociology 1950-1980*. London, George Allen & Unwin 1981.
- PLATT, J., Functionalism and the Survey: The Relation of Theory and Method. *Sociological Review*, 34, 1986, 501-36.
- POORTINGA, W. The British 2001 Foot and Mouth Crisis: A Comparative Study of Public Risk Perceptions, Trust and Beliefs about Government Policy in Two Communities. *Journal of Risk Research*, 7, 2004, 73-90.
- POPE, C., MAYS, N. Reaching the Parts Other Methods Cannot Reach: An Introduction to Qualitative Methods in Health and Health Services Research. *British Medical Journal*, 311, 1995, 42-5.
- RANK, M. R. Fertility among Women on Welfare: Incidence and Determinants. *American Sociological Review*, 54, 1989, 296-304.
- ROCHELEAU, D. Maps, Numbers, Text, and context: Mixing Methods in Feminist Political Ecology. *Professional Geographer*, 47, 1995, 458-66.
- SANDELOWSKI, M. Tables or Tableaux? The Challenges of Writing and Reading Mixed Methods Studies. In TASHAKKORI, A., TEDDLIE, C. (eds.) *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*. Thousand Oaks, Calif., Sage 2003.
- SAVAGE, M. Working Class Identities in the 1960s: Revisiting the Affluent Worker Study. *Sociology*, 39, 2005, 929-46.
- SCHRODER, K. C. The Best of Both Worlds? Media Audience Research between Rival Paradigms. In ALASUUTARI, P. (ed.) *Rethinking the Media Audience*. London, Sage 1999,
- SILVERMAN, D. Going Private: Ceremonial Forms in a Private Oncology Clinic. *Sociology*, 18, 1984, 191-204.
- SMITH, J. K. Quantitative versus Qualitative Research: An Attempt to Clarify the Issue. *Educational Researcher*, 12, 1983, 6-13.

- SNIZEK, W. E. An Empirical Assessment of "Sociology: A Multiple Paradigm Science" [Ritzer, 1975]. *American Sociologist*, 11, 1976, 217-19.
- SUTTON, R. I., RAFAELI, A. Untangling the Relationship between Displayed Emotions and Organizational Sales: The Case of Convenience Stores. *Academy of Management Journal*, 31, 1988, 461-87.
- TASHAKKORI, A., TEDDLIE, C. (eds.) *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*. Thousand Oaks, Calif., Sage 2003.
- TRIPP, T. M., BIES, R. J., AQUINO, K. Poetic Justice or Petty Jealousy? The Aesthetics of Revenge. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 89, 2002, 966-84.
- WAJCMAN, J., MARTIN, B. Narratives of Identity in Modern Management: The Corrosion of Identity Difference? *Sociology*, 36, 2002, 985-1002.

16 Rejstřík

D

dotazník, 25, 30, 32, 35, 38, 39, 40, 41

F

focus group, 15, 16, 30, 31, 35, 44, 47

I

interpretivismus, 11

K

kódování, 19

konstruktivismus, 11

kvalitativní výzkum, 6, 9, 13, 14, 15, 18, 21, 22, 29, 36,
38, 42

kvantitativní výzkum, 9, 13

O

obsahová analýza, 10, 19, 28, 32, 35, 39

Redakční rada Edice texty k sociální práci:

Mgr. Karel Bauer; Mgr. Radka Janebová, Ph.D.; PhDr. Martin Smutek, Ph.D.;

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Řada: Výzkumné metody v sociální práci

Název: **Smíšená výzkumná strategie**

Rok a místo vydání: 2014, Hradec Králové

Vydání: první

Náklad: 200

Vydalo nakladatelství Gaudeamus při Univerzitě Hradec Králové jako svou 1383. publikaci.

ISBN 978-80-7435-443-4